

GOÑERRIN AURKITUTAKO TESTUAK (VIII)

Donostia, 1993-02-26

Frantzisko Ondarra

Honako zatiok osatzen dute lana:

1. Sarrera (gisakoa).
2. Oharrak sarrerari.
3. Oharrak testuei.
4. Testuak.
5. Hiztegia (ez orokorra).
6. Adizkitegia (orokorra).
7. Eskuidatzi-fotokopiak.

Argitara emanak ditugu Goñerrin aurkitutako zenbait testu, eta orain beste lau argitaratzen ditugu (1). Denak, beste zenbaitekin, bilduma bat osatzen dute, bertan oraingoek 2. saila egiten dutela (2).

Honen antzeko beste lanetan bezala, gure asmoa da, testuak argitara eman ahala, beraien lehen hurbilpen bat egitea, horretarako gure ustez jakingarri gerta litezkeen fenomenoak plazaratzen ditugula, ukituz grafia, fonetika, morfologia, sintaxia, etab., eta kontuan hartzen dugula batez ere euskalki eta azpieuskalkiekin erlazonaturik egon daitekeena, eta euskara historia eta geografian hobeto ezagutzera eraman gaitzakeena. Azken helburua da gure hizkuntza finkatzeko egokiak izan daitezkeen datuak biltzea, oinarri jator eta fidagarriak ezaguturik.

Ez dugu ahaztu behar, bestalde, ez dela erraza euskalki testu garbiak eta kutsatu gabeak aurkitzea, idazleek handik eta hemendik bildutako hizkuntza elementuz baliaturik moldatzen zituztelarik noski beren lanak eta ez leku jakin bakar bateko elementuz.

(1) Ondarra, Frantzisko 1989. "Goñerrin aurkitutako sei euskal testu (1743-1753)". *FLV*, 53 (1989), 97-144; idem 1990. "Goñerrin aurkitutako lau euskal testu (XVIII. m.)". *FLV*, 55 (1990), 73-121; idem 1991. "Goñerrin aurkitutako beste sei testu". *FLV*, 57 (1991), 131-168; idem 1992. "Goñerrin aurkitutako testuak (IV)". *FLV*, 60 (1992), 297-333. Beste hiru lan *FLV*-n argitaratzeko emanak daude.

(2) Ondarra, Frantzisko 1981a. "Goñibarko euskara XVIII. mendeko sermoietan", *Euskera* XXVI (1981-1), 349-365. Ik. 352 h. or.; idem 1981b. "Polikarpo Aitak zituen euskal esku-idatzi zaharren aurkezpena", *Euskera* XXVI (1981-2), 633-649. Ik. 644. or.

TESTUAK

Lau prediku edo *lezio* dira, bakoitza paper multzo batean eskaintzen zaigula. Lehenengo testua hamasei orrialdek osatzen dute, besteek zortzina dituztela. Denak hari zuriz daude josiak, lehenengoan hari lodiagoa erabiltzen dela bestee-tan baino; eta, bestalde, esan daiteke hauetan hari bera erabili dutela. Neurriak hauek dira: 1. testuan c. 215 mm. luze eta c. 155 zabal da papera; 2. testuan c. 217 eta c. 155; 3. eta 4. testuetan c. 217 eta 155. Orrialdeak zenbatu gabe daude. Gaia bi zutabetan dago partitua, lehenengo lezioan marra bat hedatzen dela orrialde erdian goitik beheraino, besteetan berriz marra bikoitz bat.

Ur marka hauek ikusi ahal izan ditugu:

1. I FARGUES/NAUARRE 1. eta 2. testuetan, eta I BRUN/BEARN 3.ean, horrelakorik ez dela ageri 4.ean.

2. Gainera, 1. testuan hiru zirkulu bata bestearen gainean, goikoaren barruan gurutze bat eta beste bat gainean, zirkuluen ezker eta eskuin esku antzeko irudiak eta horien pean ezkerrean FIN eta eskuinean 1762.

3. Hiru zirkulu 2.ean ere, baina horien barruan ez da ezer ageri eta goikoaren gainean dagoena ezin izan dugu asmatu zer ote den. Urtea ere ez dugu irakurri ahal izan, hau baizik 17-8, falta dena gure ustez 5 izan litekeela, beraz 1758 eta ez 1768 edo, beste testuetako ur marka seguruak 1760 eta 1762 direlarik.

4. Hiru zirkulu 3.ean ere, barruan ezer ez dela ageri, goikoaren gainean gurutze bat, etab. Urtea 1760 da.

5. Hiru zirkulu 4.ean, goikoaren barruan gurutzea eta gainean koroa (?) bat agian, etab. Urteza ez dugu ongi ikusten, baina agian 1760 da.

Garizumarako lezioak dira, honela: garizumako 4, 3, 4 eta 5. igandeetara-koak. Guk antolatua dira orden horretan, eta orain pentsatzen dugu ea ez ote legokeen hobeto azken lekuan lehenbizikoan ipini duguna, besteak beste ur markaren data hartzen dugula kontuan.

NORK, NOIZ eta NON

Egilea nor den ezin dugu esan, baina uste dugunez parrokiaren bat da, herriko gauzak ongi ezagutzen baititu. Ebanjelioak omen dio "izan gaitecela escusatuc janean, eta edanean, contentacen garala vicio conservaceco bear duguna arcen dugularic", baina aholku horren eta beste gainerakoen kontra egiten omen du kristioak, eta jarraitzen du: "testigo (sic -o) dira, fiesta, ezta, Bataio, difuntuen funcio, eta *errietaco tabernac*, gucien gañecoa delaric *gure erricoa*, ceñetan escandalo andierequi gauac, eta egunac pasacen dituten ordiquerien ez gazteric, eta zarric vereisten dela; eta ain guti cargu, eta obligacio dutenac; eta aguien lendebicoac (sic -de-) diralaric exemplo gaistoa ematen? Erremediaceco escandaloac modu bizarroa baita?" 1,5at.

Noiz idatziak dira? Proposatzen dugu, ur markez baliaturik eta horiek kon-tuan harturik, 1760-1762 urteen inguruan izan zirela konposatuak, grafian ageri

diren zenbait gertakari ez daudelarik proposamen horren aurka: hasierako *u*-bokalaren ordeztu *v*- kontsonantea erabiltzea, noizean behin hitz barruko *-v*- kontsonantearen partez *-u*- bokala idaztea, *c* ipini beharrean *q* ipintzea noizbehinka. Erants dezagun 2. testua 1830. urtean izan zela berriz predikatua.

Non izan ziren predikatuak? Nafarroako herriren batean, bertako euskara ageri baita. Horrela, deklinabidean *-ki* ikusten da beti, *-s* da instrumentala, zenbait hitzetan bokal elisioa egiten da: *abras, atra, dretxo, libru, obren*, etab. Hala ere, iraganaldian ez da galtzen bukaerako *-n* morfema, eta ez dira falta mendebaleko euskalkietako fenomeno ezagun batzuk. Horien artean aipatuko dugu ergati-bo pluraleko *-ak* atzizkia, eta adizkietan gehienetan aldatu gabe mantentzen den bukaerako *-a*, morfemaren bat eransten zaionean adizkiari: *garan, zaran*; zalantza ageri da beste hauetan: *daukan-dauken, diran-diren, ziran-ziren*, baina *ninzan-ninzala* beti; eta hauen arabera: *nabilla-nabillala* eta *zebillala*. Askoz maizago erabiltzen da *esan erran* baino.

Bizkaiera zaharrean *ez* partikula aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean agertzen omen da usu, eta ez, laguntzailearekin batera, nagusiaren aurrean (3). Egitura hori maiz ageri da gure testuetan, *Sintaxia*-n erakusten dugun bezala, eta mendebaleko euskararekin lotura berri bat erakusten du.

Esan dugunez, Goñibarren aurkitutako bilduman 2. saila osatzen dute testuok —ez ahaztu sailkapen hori guk egina dela—, eta beren inguruko bi sailetakoa baino euskara garbiagoa eta aberatsagoa eskaintzen digute. Sintaxia ere 1. sailekoa (4) baino hobea dute, ez ordea hurrengo saila —oraindik argitaratu gabea— osatzen duten 16 testuetakoa bezain ona.

Larramendiren aztarnarik ez dugu aurkitu.

HIZKUNTZAREN INGURUAN

Grafia

Bokaletan, hitz hasieran *v*- ageri da *u*- bokalaren ordeztu, salbuespen bakanen bat badagoela, eta noizean behin *-u*- aurkitu dugu hitz barruan *-v*- kontsonantearen partez: “*conuersacio*” 1, 2at., 3, “*Dauiden*” 1, 3, 1, etab.

Kontsonanteetan, hasierako *h*- kontsonantea erruz agertzen da 1. testuan, ia bat ere ez hurrengo bietan, eta franko samar 4.ean (5), hitz barruan ere *-h*-ren

(3) Lakarra, Joseba Andoni 1986. “Bizkaiera Zaharra Euskalkien Artean”. *ASJU* XX-3 (1986), 639-681. Ik. 655. or.

(4) *FLV*, 53 (1989), 97-144.

(5) Hona *h*- duten hitzak: *hara* 4, 3at., 2, *heriac* ‘gaixoak’ 4, 3at., 2, *herooc* 4, 4, 1, *hibilli* 1, 3, 1, *hicasi* 1, 3, 1, *hicusi* 1, 1, 1, *hill* 1, 4, 2, *hirabaztea* 1, 4at., *hirazarric* 4, 1at., 2, *hire* 4, 3at., 1, *hitas* 4, 3at., 1, *hiriquirea* 1, 4at., *hiruretatic* 1, 5, 2, *hisill* 4, 2, 3, *hispillua* 1, 4at., *hisutuco* 4, 3, 2, *hichasoaren* 1, 1at., 2, *hiza* 1, 6, 1, *hizalico* 2, 3at., *hizcin* 4, 1at., 2, *hizan* 1, 1at., 2, *hizandu* 1, 1, 2; *hogui* 1, 2, *hondasuna* 3, 1at., 1, *horduan* 3, 3at., 1, *hora* (egun *hora*) 4, 2at., 2, *horo* (gau *horo*) 4, 3, 2, *horrazaren* 1, 5at., *huduqui* 1, 4at., *hucacea* 3, 2at., 2, *hume* 3, 3at., 1, *hura* ‘illa’ 1, 2, *hurbildu* 1, 2, *hurte* 1, 1at., 2, *hurten* ‘urte’ 1, 3, 1, *hus* ‘huts’ 1, 4, 2, *huzci* 1, 2at., 3.

bat ez dela falta: *ihartuac*, *iho*, *auhec*. Kontsonante bikoitzen bat ere aurkitu dugu: *eccar* 1, 2at., 2, *essaten* 1, 1, 2, *gucittic* 2, 4at., 1. Hiru bat aldiz *q* ipintzen da *c* jarri beharrean: *errenqura* 3, 2at., 2, baina *errencurarequi* 3, 3, 2, *joqu* 4, 1, 3 eta *quadracen* 2, 3, 2. Ezagutzen du *ts* digrama, baina oso gutxitan erabiltzen du: *lotsa* 2, 4at., 2, baina *losa* 2, 2, ez duelarik ezagutzen *tz* digrama eta honen ordeztze eta *zz* asmatzen dituela: *huzci* 1, 2at., 3, *hizces* 1, 2, *izzulcen* 2, 2.

Esan daiteke ez duela laburdurarik erabiltzen, bakarrik ikusi dugula silaba bukaerako *-n* kontsonantearen ordeztze ezkerreko bokalaren gainean marratxo bat ipinia.

Hitzak askotan biltzen ditu, batez ere 1. *izena* eta *bat*; 2. *aditz nagusia* eta *laguntzaila*. Beste askotan berriz banatzen eta hausten ditu, inolako legerik jarraitu gabe eta silabak kontuan hartu gabe hautsi ere, hori gertatzen dela bai lerro barruan bai lerro bukaera/hasieran. Adibidez, hauek ikusten ditugu 1. testuaren 1. orrialdean: *dezat en*, *mo duac*, *Evang elioac*, *g auceng a tic*; eta lerro bukaera/hasieran hau aurkitzen dugu testu horretako 4at. orrialdean: *eg-* lerro bukaeran eta *uitea* lerro hasieran, lotura marratxoa eta guzti, ez duela ipintzen lotura marra hori salbuespen gisa ezik.

Fonetika

Bokaletan, fenomeno gutxi gertatzen da. Esan dezagun *i-a* eta *u-a* bokal sekuentziak *i-e* eta *u-e* bilaka daitezkeela, ez ordea sistematikoki: *pisque* 2, 3, 3, *vecatuec* 2, 3, 3, etab. Ez dugu ahaztu nahi ere goian aipatu bokal elisioa, zenbait hitz jakinetan herskari eta dardarkari artean zertzen dena: *abras*, *atra*, *arraño*, *dembra* behin eta *dembora*, *dretxo*, *intres* behin eta *interes*, *libru*, *obren*.

Kontsonanteetan, hitz barruko *-zt-* multzoa hola mantentzen da, salbu *bistu*, *gaisto* eta *gaistakeria*, eta horregatik *gazte*, *dituzte*, etab. ikusten ditugu. Hori bera gertatzen da multzo hori fonetika sintaktikoaren bitartez sortzen denean: *ezta*, *eztakiela*, etab. Ikusten dugu baita ere *-sk-* multzoa, deklinabideko *-s* morfemaren bidez sortua: *siñesko*, *siñeski*, etab.

Morfologia

Deklinabidea

Ergatibo plurala *-ak* da: “*dicipuluac*” 1, 2.

Datibo plurala *-ei* eta gutxiago *-ai*: “*orlacoer*” 2, 2, “*orducoai*” 1, 5, 2.

Soziatiboa *-ki* da beti: “*andiarequi*” 1, 1at., 2.

Instrumentala ia beti *-s*: “*joateas*” 1, 1at., 2, baina “*hicez*” 1, 4at., eta pluralean *-es* eta *-as*: “*odioes*” 4, 3, 2 eta “*gauzas*” 3, 4at., 1.

Ablatiboa bizidunetan *-ganik*: “*anaia gazteaganic*” 1, 8.

Erakusleak hauek dira: *au, onek, onetan, onena, auek, auhek, abek; ori, orrek, ortan, orren, oiek; ura, ark, artan, aren, aiek*. Sar ditzagun hemen *bere* (baten edo askoren) eta *beren*.

Izenordain pertsonalak: *ni, nik, nere* (ez *ene*), *nerezat; zu, zuk, zure, zutas; gu, guk, gure; (zuek), zuen*.

Aditzaren arloan.

Iraganaldia behin bakarrik aurkitu dugu bukaerako *-n* gabe, eta beharbada okerre: *zue* 1, 3at.

Geroaldia tajutzeko *-en* erabiltzen da *-n* bukaeradun aditzetan: “*esanen*” 1, 4at.

Agintera, ahalezkoa eta subjuntiboan partizipioko *-tu* atzizkia galtzen da gehienetan, baina oso gutxitan *-i* bukaera: “*beguirabezo*” 3, 3at., 1, “*guertadaitequezu*” 4, 1at., 2, “*ardezagun*” 1, 2at., 3, “*eccarcechetela*” 1, 2at., 2.

Egin aditzaren bukaerako *-n* kontsonantea galdu egin da bi aldiz laguntzailearekin biltzean: “*eguizuten*” 1, 8 eta “*eguition*” 4, 1at., 2.

Goian esan dugunez, mendebaleko euskalkietako gertakariren antzekoak ez dira falta, han aipatzen genuela zenbait adizkiren bukaeran nagusitzen den *a* fonema, Nafarroako leku gehienetan *e* espero delarik: *garan, zaran*, etab (6).

Sintaxia

Zenbait aldiz genitiboa atzetik dago kokatua, baina bildu ditugun adibideetan *-ko* morfemaz tajututakoa ageri da batez ere: “*señale ... pobrezarena*” 1, 4, 2, “*vide ceruracoa*” 1, 5, 2 eta “*ceruraco vide*” 1, 5, 2.

Objetua genitiboan behin ikusi dugu: “*aren joateas*” 1, 1at., 2.

Ergatiboaren morfema behar ez denean aurkitzen da bost bat aldiz: “*baldin tentatua denac abetas maiz valiecebada*” 4, 1at., 2; “*nai duenac izan, eguin bedi*” 4, 4at., 2; etab.

Erlatibozko perpausetan badaki *bait-* aurrizkiak baliatzen: “*Hicusazue cer legue modua den graciascoa, baita gur orai dugun au*” 2, 4at., 2. *Non* adberbioarekin ere ageri da *bait-*: “*Plaza andi artan, non icusico baita vecatore(a)*” 2, 3, 3.

Bait- perpaus kontsekutiboetan ere ikusten dugu: “*ain fuertequi, eze penace vra ezurretarño sarturic iharcenbaititio*” 2, 2at., 1.

Kausazkoetan ez da falta *bait-*, baina zaila da esaten kausazko ala erlatibozko perpausaren aurrean gauden. Benetan kausazkoa arras gutxitan ageri dela esango genuke: “*gaztea guelditu cen vere eche, eta ondasunequi, ezpaña mundu onetan verce ceruric nola vere gurasuequi vicicea*” 1, 8. *Zerengatik* partikularekin batean

(6) Ik. goian NORK, NOIZ eta NON, bertako 3. paragrafoa.

ere ipintzen da: “eguin bedi munduaren esaia; *cerengatic* ezpaíta posible bi nausi difrentatuac ... *ceruizacea*” 4, 4at., 2.

Pasiboa *-(a)c* eta *-ganik* bitartez aurkitu dugu moldatua: “*ardoac* arturic doienac” 4, 3at., 1; “*bedicaturic Christoc*” 1, 2at., 2; “izanen da castigatua ... *Justiciaganic*” 2, 2at., 3.

Ohi partikula askotan erabiltzen da: “*Gendeac* hibilcen *oi* dira” 1, 1, 1; “*hisillceas* ezta *oi* penaric izaten” 4, 3, 1; “*Aita S. Guergorioc oi* duen bezala conseju, eta abisoa ematendigu” 4, 4, 2.

Ikus egitura hau: “*Bere buruaren* jaun, eta jabe *diranac*” 1. 6at., 4.

Hau guzia egitura —behin *guzi hau*— ematen da: *au gucia* 1, 1, 1; *aiec guciac* 3, 1, 2; *orrequi guciarequi* 2, 2at., 3; “*gauza abes gucias*” 3, 2at., 2; baina “*ondasun guci auhec*” 3, 2, 2.

Bizkaiera zaharrean *ez* partikula aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean agertzen omen (7) da usu, eta ez, laguntzailearekin batera, nagusiaren aurrean, eta gorago esan dugun bezala maiz ageri da hori lezio hauetan. Zehatzago izateko, esagun zazpi aldiz aurkitu dugula 1. testuan eta hamar aldiz 2.ean egitura hori, bestea bederatzi aldiz ikusi dugula 1.an eta 12 aldiz 2.ean. Adibideak: “*Orlacoric eracusi ezuen Christoc*” 1, 5at., “*virtuteric vecatuac barcaceco ezuten*” 2, 4at., 2; *Asarracen eztirenac* 1, 6at.; “*Deus eguiñen ez zuten*” 1, 7; *galdu ez cedin* 1, 7.

Hiztegia

Hasteko, errepika dezagun ez dugula Larramendiren aztarnarik ikusi. Hemen aipatzen ditugun hitzak oso ezagun diren berben aldaera eta sinonimoak dira gehien bat, edo eta gure testuetan ere erabiliak direla adierazi nahi dugu. Hona hemen: *abre* ‘zaldi, mando, ganbelu, asto’, *aniz* eta gutxiago *asko*, *arima*, *arien arien* eta *aries aries*, *arloteria*, *arrazu* eta behin *arruzu*, *aizin* eta normalki *aurre*, *atze*, *baita*, *bekain*, *bekatore*, *biru*, *deus*, *difrentatu* ‘desberdin’, *diosala* egin, *edeki* ‘kendu’, *erran* baino gehiago *esan*, *gaizkieria*, *geago* eta *geiago*, *giti* behin eta *guti*, *gizi* eta gehienetan *guzi*, *iduki* eta behin *huduki*, *infarnu*, *kristande*, *largatu* ‘utzi’, *makurgabe* ‘zuzen’, *napur* ‘lapur’, *neke iduri* eta *neke izan*, *sandu*, *txiki*.

Adizkitegia

Morfologian esan dugun bezala, mendebaleko *a* nagusiturik ageri da zenbait adizkitan: *garan*, *zaran*, *ninzan*, etab.

Iraganaldia behin, okerrez edo, bukaerako *-n* gabe eman zaigu: *zue*.

Bukaerako *-u* bokalaren orde, bi aldiz *-o* ematen zaigu: *tugo* eta *zaitugo*.

(7) Ik. 3. oharra.

Ez ditugu jakin arazi gabe utzi nahi *ziñuen* ‘zenuen’ eta *ziñuzen* ‘zenituen’ adizkiak, eta formaz horien antzekoa den *giñuzen* ‘gintuen’ (8).

T edo *z* gabe egiten dira zenbait aditz-joko: *dakie* ‘dakite’, *ditue* ‘dituzte’ —forma hau *z* eta *t* gabe—, *ditute* ‘dituzte’, *due* ‘dute’, *zituten* ‘zituzten’.

Agintera eta subjuntiboan adizki hasiera aldeko *itza etxe* bilakatzen da beti (9): *betxe* ‘bitza’, *detxeke*, *detxen*, *txezu* ‘itzazu’, *zetxeten*.

Subjuntibo lehenaldiko formok aurkitu ditugu indikatiboko iraganaldia adierazteko: *zezaion* ‘zitzaion-zitzaien’, *zezaizkidan* ‘zitzaizkidan’ eta *zezaizkitioten* ‘zitzaizkitien’.

GURE LANA

Orrialdeak guk zenbatuak dira, eskuidatzian zenbakirik gabe daudelarik. Ematen dugun *Hiztegia* zenbait urte direla prestatu genuen, eta garai hartan 1, 1at., 2, 2at., etab. ipini genuen, eta ekartzen ditugun adibideak eta beste horren arabera aipatzen ditugu. Egin genuen besterik ere orduan orain egiten ez dugun moduan, hala nola sarrera hitza askotan parentesi barruan jarri, hitzen esanahia gaztelaniaz eman, orain determinatzaile bataiatzen ditugunak adjetibo bezala sartu, adibideetako hitz guziak, eta ez sarrera hitza bakarrik, azpimarratu eta beste zertxoren bat.

Latinezko pasarteetan dauden okerrak zuzendu egin ditugu, hori egin dugula jakin arazi gabe, baina orrialde peko oharretako batean zuzenketa guzien berri ematen dugula.

Hiztegia atalean ez ditugu sartu hitz guziak, bakarrik euskal jatorrizkoak eta bestelakoetatik hizkuntzak, gure ustez, beretuak dituenak formaren edo esanguraren aldetik. *Adizkitegian* joko guziak ematen ditugu, bi zerrendatan lerrotzen ditugula: adizki laguntzaileak eta trinkoak. Adizkiak amatean, lehenbizi forma garbiak ipintzen ditugu eta gero atzizikiren bat daukatena, nolako fenomeno fonetikoak sortzen diren jakinarazteko: *da-den-dela*, *ditut-dituden-dituden*, etab. Agintera, ahalezko eta subjuntibokoetan saiatzen gara aditz nagusia ipintzen, bukaerako *-tu* edo *-i* galtzen diren ala ez erakusteko.

Zalantzak izan ditugu hitzak bildurik ala banaturik idatzi dituen edo idatzi nahi izan dituen erabakitzean. Arlo honetan eta dudak lerro bukaeran eta hurrengo lerroaren hasieran sortzen zirenean, lotu gabe utzi ohi ditugu berbak (10). Arazoa larriago bihurtzen da, *Grafian* esan dugun bezala, ez delako lerro bukaeran marratxorik ipintzen hitz partitzean, salbuespen gisa ezpada.

Laburdurak: a. aditza, ad. adberbioa, adj. adjetiboa, at. atzetik, au. aurrizkia, i. izena, ik. ikus, in. interjektzioa, io. izenordaina, j. juntagailua, p. posposizioa.

(8) Ik. 1. oharrean aipatu dugun Goñerrin aurkitutako testuen lehenbiziko lana, eta bertako *Adizkiak* izeneko atalean *giñuzen* ‘gintuen’.

(9) Ik. 8. oharrean aipatu dugun lana eta bertan *Adizkiak* atala.

(10) Salbuespenen bat badago hemen, adibidez, *paregabea* 1, 1at., 2 eta *paregabeo* 1. 7at., *pare* lerro bukaeran eta *gabea/gabeco* lerro hasieran daudela lotura marratxorik gabe.

1. TESTUA

Dominica Quarta Quadragesimae (1)

Abijt Iesus trans mare Galilaeae; et sequetabur eum multitudo magna. Ioan. (2) 6.

Gendeac hibilcen oi dira lecubazuetic berceatara lecueticaco berriac jaquiteagatic, esatendutelaric lecubatean dagonac gauza aniz (3) eztaquiela; vaña gueienac joatendira verriac jaquiteagatic; eta particularqui velletara doacenac, gendeac hicutegatic, eta hicuti dezaten, emacumea beinceit bai, escusa paracen duela intencioa arturic dagola joateco confesacera, eta vere errezu moduac Sanduai eguitera: au gucia ongui da, vaña escusa onequi verceric gogoan dutela joan oi dira; eta orlacoac ez joatea obequi eguiñen luque, joatea baño; esperienciatic eracusten oi du, cer ondore hizaten duten joate aiec.

Christo gure Jauna lecu anicetara joaten cen Evangelioac, essaten duen vezala, vaña ezcen joaten esandugun gaucengatic vaicic ciudade, eta aniz erritan hizanducen gendeai eracusteagatic, eta erri batetic vercera joatencenean damu arcenzuten, ceren joaten [lat.] cen, vaña esatencioten ni guciengatic etorri naiz, eta conveni da ni verce lecueticara noaien angoac (4) ere provecha daitecen; quia et oportet aliis civitatibus predicare (5).

Egungo Evangelioac dio Christo gure Jauna Galileaco hichasoaren costetan cebillala predicacen, eta nombracendu Tiberiaco ciudadea, ceñetan predicatu-zuen, eta ango aldia eguinic atracen andic, eta hicutiric baciola, pena arturic aren joateas, huzciric ciudadea, ondoretic seguitucioten gusto andiarequi, conturic artu gabes veren echecho gauzas, guciac huzten citutelaric Christori seguiceagatic: sequebatur eum multitudo magna. Zorioneco gendeac Jaungoicoaren amores vere gauza guciac huztenditutenac: gauza andia da gendeac huztea maite dituten mundu onetaco ondasunac; bai porcierto gauza paregabea, menospreciacea, eta oñen azpico loaia adiña ez estimacea ain gauza maiteac, nola diran emengo interes, eta ondasunac. Antigoasco Filosofo sabioac ezuten ezagucen virtute andiagoric verenbaitan, nola cen mundu onetaco hurre, cillar, eta verce gañaraco gauzac largacea; eguinzuen vezala Crates Filosofoac; vaña au deus ezta Apostoluac eguin zuten aldean, contentu hizan ezaiciran cituten gauza guciac huzteas Christoren amores, onetas [2] landara seguitu baicioten vere vici gucian, eta azquenean vicia eman baizuten aren amores, ezaipitu guizonac verceric emateco. Artuzuen Christo gure Jaunac errietatic atracen bezala larre bazuetara, eta eguna aurrera cioalaric hurbilducen mendi saies batera, eta veguieac goraturic hicutizuen gende anicec seguitenciola, eta ezagutuzuen beartua cegola gendea, eta necesidade hura erremediaceco dicipulubatei galdetucion, nola emanencezaion alimentu pisca bat gendeai, errespuesta eman cion, Jauna aimberce gende da, vacochari

(1) Titulua agian beste esku batek ipinia da, eta hiru hitzak laburturik daude. Esku horrek erantsia izan daiteke 2. testu hasierako *latinezko* pasartea.

(2) Eskuidatzian (E) *Ian*, eta berriz ere 5,1 orrialde eta paragrafoan. Ik. ere behean 16. oharra.

(3) E “anniz”, *an-* lerro bukaeran eta *-niz* lerro hasieran.

(4) E “*angoac*”, hurrengo paragrafoan “*ango*” eta “*andic*” daudela.

(5) E “*predicare*”. Aurkitu ditugun latinezko okerrak: “*dñariorum*” 2; “*suffiunt*” 2; “*cgnoverunt*” 3,1; “*constium*” 4at.; “*Ple*” 5,2; “*atritus*” 7at., “*crucifentes*” 7at.

hogui zerrabat emateco verreun errealen hoguie, erosteco diruec balire ere, erreparticeco asqui ezpailiraque: ducentorum denariorum panes non sufficiunt inter tot.= Verce dicipulubatec goart emanic mutil gaztebatec zarecho batean cituela borz hogui, eta arraibazuec, esancion, emen bada norc dituen borz (6) hogui, eta arrai bazuec; vaña cer dira aimberce genderenzat? Bacequien Jaunac cer eguin bear zuen premi hura erremediaceco; certaco bada galdecen diote? Hicusteco nolaco siñestamentua zuten aren baitan vere dicipuluac, bacequien ere cer errespuesta emanencioten; vaña galdetucioten barrenean zutena hizces esanczaten, orrequi [2at.] jaquin cedin aien siñestamentua; hicusicen bada esanzutena, nolaco siñestamentua zuten.

Manatucioten Maistru cerucoac vere dicipuluei (7) gendeac ordenean paracechetela (8), eta au eguiñic eccarcechetela hicusicituten borz hogui aiec, ecarriic ofrendatucition Christoc vere Aita Eternori (9) eta bedicaturic Christoc borz oguiac manatucioten Apostoluei (10) ebaqui, eta particechetela gende guciei, ala eguinzuten, eta vapedrac naizuen gucia janic, eta orrequi gosea erremediaturic, sobratuciran amabi (11) ceztera oguis beteac, manacenciotelaric ogui sobratua bilceco; ala eguin zuten.

Hicusizutenean, bada, gende aiec milagro andi hura, veren ertean conuersacioa artuzuten esatenzutelaric auda Profetac esaten zutena etorricocela demborarequi gure Erremediazalea, ona non dugun, ardezagun guciac gure Erreguezat, eta vitoriazagun eguin duen milagro andiagatic, ezta erraz verce olacoac hizatea, guc vearbezalacoa da, eztezogun huzci joatera, alto eguindezagun; orlaco gauza (12), eta aniz gueiago esatenzuten gende aiec. Ezaguturic Christoc genden intencioa ausentatu cen aien veguietic, eta verce lecutara joancen (13) vere legue sandua eracustera.

Abiit Jesus trans mare Galilaeae. &

[3] Judeaco erreinuen cegon Tiberiaco ciudadea, eta emengo gendeac, eta comarcacoac, eta erreinu guciacoac juduac deicen ciran, gu espanolac bezala, auei, eta mundu gucico gendeai eracustera etorricen Christo gure Jauna ceruco videa, Judean (14) hibillicen predicacen, convenicenean milagroac eguitencituela, jaquincezaten orrequi nor cen. Vaña lastima! negar eguitecoa da! gende auengatic (15) Jaungoicoac diona vere Profeta Daiden agos: Quadraginta annis proximus fui generationi huic, el dixi, semper hi errant corde, ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam Psal. Esanaidu verrogeui hurten aldean da gende auequi nabillala ceruraco videa eracusten, vaña

(6) E "borr", zenbait hitz gorago "borz".

(7) E "dicipuluei".

(8) E "pacechetela".

(9) Ez "Eternoari".

(10) E "Apostoluei". Ik. 7. oharra.

(11) E "amr".

(12) Ez "gauzac".

(13) E "jancen".

(14) E "Judean".

(15) E "aunengatic". Ik. "auengatic" 4,3.

eztute hicasinai hizandu, ala beti macur dabilza, nere leguea artu nai gabes; vaña juramentuarequi esandiotet, valdin vide macurrac huzciric, nere videtic espadabilza, eztirela sartuco nere echean nerequi beti descansuan viciceco.

Christo gure Jaunac dio ni naiz videa, eguia, eta vicia: Ego sum via, veritas, et vita (16), guciendaco naiz, videa, eguia, eta vicia; eta hicusizagun nola (17) den; eta lendabicoa, videa dela dio ego sum via. Presentatuzuen Maria Santisimac Elizara vere seme Jesus ona legueac manacenzuen bezala, entregacenciolaric Eliza guizon Simeon venerable dembora artacoari, eta vere vesoetan ceuquelaric Jesus aurra, esancion Amari: Ecce positus est hic in ruinam, et [3at.] Resurrectionem multorum in Israel (18); et in signum, cui contradicetur. Luc. 2. Esancion Simeonec (19) Ama Virginari zorionean etorria dela zure seme on au, eldubaita vecatua galcera, eta virtute, eta obra onac vistucera, eta anicec contra eguinendio-te; et in signum, cui contradicetur: Hugo Cardenalac explicacendu; anicec contra eguiñagatic, aurtegui eguin cioten; ceren etorricen vecatua galcera, in ruinam vitorum, ala contra eguin cioten soberviac, lujurieco, avaricieco, eta gulaco vecatuei, Profeta Zachariasec erran zuen (20) bezala aicinic, Erit ruina equi, et muli, et cameli, et Asini: adicera emanaidu lau abre auetan, lau vecatu princip-lac (21), baitira, Zaldia, Mandoa, Gambelua, eta Astoa; abre guisa auetan arqui-cendira torpeza guciac, eta vecatu auetara emaniqueco guizona, abrea da; orren-gatic dio Dauidec, guizona consejacenduelaric: nolite fieri sicut equus, et mulus, quibus non est intellectus: esan naibaitu, guizona (22) escusazaita abrea eguiteas, juicioric ezpaitute, vaña zu eguiña Jaungoicoaren semejanara baizara, ezagutu dezazun ona, eta gaiza (23) gaizquie escusaceco, eta ona obraceco; bada vecatua eguiten duzuncan abrea vaño abreagoa zara, cerengatic abreac ezagumenturic gabe eguiten du (24), eguiten duen gucia, ceñi carguric eguiñen ezaion vere abrequeries, vaña zuri bai guizona abretasun gucias eguiñenzaizu (25) gogorqui, eta ezipazara conturacen [4] gaizqui hizanen da zutas, seculaco condenatua hizanen baizara infarnura.

Guiari ona bezala, gure Maistru Jesus, vera asi cen eracusten obra, eta exemploarequi. Coepit facere, et docere. Jaïocenic hill atraño guicia hizanducen guri eracustea obra, eta exemploarequi; señaie eman zuen pobrezarena, humilda-dearena (26): in sig[num] paupertatis, et humilitatis: in signum sapientiae et obedientiae, sabiduriaren, eta obedienciaren señaiean huzcizuen vere burua crucificacera guizonari cion amoreagatic; atozte, atozte nere arrastotic, siguinazazue, eta seculaco ongui hizanenzarate, bada ortaco emandizuet exemploa: guerra clarao eguin diotet, vecatu guciac veguiten arturic, eta zuenac erreprendicen ditut

(16) Bazterrean: *Ioan. 14*, egileak *Ian* idatzia.

(17) E "nala".

(18) E "*Jisrael*".

(19) E "*Semeonec*".

(20) E "zue", bukaerako *-n* gabe.

(21) E "*pricipalac*".

(22) E "*guizana*".

(23) E "*gauiza*".

(24) E *eguitendu* errepikaturik.

(25) E "eguin ñen", *eguin* lerro bukaeran eta *ñen* hurrengo lerroaren hasieran.

(26) E "*humil* humildadearena".

gogorq[ui] (27), esaten dudelarik hus eguinic zabilzate, eta nic vecaturic ez eguitearequi, eta obra onac bai, exemploa eman dizutet vecaturic ez eguiteco, eta Jaungoicoaren videtic (28) hibilceco; ortaco etorri naiz bada cerutic, lurrera, zuetatic bat eguiten ninzala: in ruinam vitiorum, et in resurrectionem virtutum.

Munducoac venturas dabilza Mastru Jesus cerucoac eracustenduen videtic? Discite a me. Eracusizuen manso viocezcua hizatea, pobreza vorondatecoa (29) estimacea, esaiei agravio eguintutenac varcacea, auengatic vere [4at.] Aita Eternoari otoiz eguitea varcacezotela, ceren ez cequiten cer eguiten zuten; eta gaizcuquilleari ongui eguitea eracusizuen, garbi hizatea; eta enfin virtute guciec Jesusenbaitan hicsucituzten, naibazuten vere moduan seguitu, Hispillua eguitencelatic gucienzat. Fac secundum exemplar, quod tibi constitutum est.= Esancion Simeonec Ama Virginari zure Semea cerutic señaletzat etorrída araraco videá señaaladezan, in signum: vaña munducoac veti contra hizanenditu in signum cui contradicetur. Eta gauza au claro asqui aguirida, eta hiezc trebe eztirenac, obras atribuac dira. Cer Jaungoicoaren legue edo, ez legue? Jaungoicoac verac guarda beza naibadu. Cer dugu Jesuchristo eracustera etorcearequi (30)? Humilla hizanducen, sufrítua, pobre vorondatescoa (31), esaiari ongui eguinciona, Jaungoicoarequi, guizona baquecea, cerua hiriquicea, eta ango ondasun seculacoac hirabaztea? Cer ceru, eta ango descansu (32) eta gozoac? oiec verequi huduquibeche; guc presentecoac, emengo aseguñaac, eta ondasunac naitugu; eta enfin guc eztugu verce ceruric nai; emengoas contentu gara; alferric necacenda Christo, eta vere lagun Apezac; eztugu berceeric eguñen gogoac ematenduguna (33) vaicic. Jauna guc eztugu esaten olacoric, bai ordea eguiten? Esanbezate cer eguitenden Jaungoicoaren mandamentuen contra; ongui consideratubedi; eta juicio duenac esanen du eguia da ori gucia, Jaungoicoaren Humeac [5] ezgarala, gu vicigaran moduan, vaicic Diabruarenac (34); bada Juduei esan bacioten Christoc Diabruaren semeac cirala: Vos ex Patre Diablo estis. Ioan. Ceren aien viceira era, cen Diabruaren guisacoa; guregatic milla arrazues obequiego esandaiteque, ceren guc (35), nai eztugula ere badaquigu, cer eguitendugun, ceren Jesus diuinoac adicera emandigun, eta siñestaturic gauden, vaña aiec ezuten siñestatu aimberce milagro eguinagatic; orrengatic Diabrueren semeac gara, ez naturalezaz, bai ordea legues, onena eguitendugularic, eta ez Jaungoicoarena.

Ego sum veritas, Dio Christo gure Jaunac ni eguia naiz, macurtasun, eta malicia gabea; vide ceruracoa eracusten dizuet, ain cierto nola Jaungoicoa Jaungoico den, eta ni aren seme eguiascoa, eta inbisiblea delaric Trinitade gucia, eta hiruretatic bigarren persona, guizon eguin baininza zuen ercean visibilea (36)

(27) E "gogorq[ui]", gor- eta -q[ui].

(28) E "videtic".

(29) Hemen "vorondateco" eta hiru hitz gorago "viocezcua".

(30) E "etorcearerequi".

(31) E "vorondescoa".

(32) E "descansu", silaba bukaerako -n kontsonantea adierazteko erabiltzen duen marratxoa -u gainean.

(33) "-diguna"ren ordez.

(34) E "Diabruarena".

(35) E *cerenguc*, hitz bat eginik.

(36) Hamahiru bat hitz gorago "inbisiblea".

hizateagatic, eta bialdu ninduen nere Aita Eternoac zuengana, eracusteco ceruraco videā: Ad dandam scientiam salutis Plebi eius. Luc. 1. Bada gendeac Christo mundura etorricenean, guciac ignoranteac ciran, eta ala ez cequiten nola salvatu bearzuten, eta Christoc eracuscioten orducoai, eta ondoreco [5at.] guciei: huzcidu esribituric vere evangelio Sandua, ceñetan eracustenduen, aurretic esan den bezala: esaiei varcaceco eguitendituten agravioac, ongui eguin daquiola gaizqui naidionari, varcatu agravio eguiña, eta orlacoengatic Jaungoicoari escatu varcadezotela. Munduco interesa, eta abrastasunac, aranzac araguiari oñace, eta dolore zorroza ematendion bezala, gogorrāgo, eta zorrozago direla arimerenzat munduco aranza guciac vaño: abrasa neque dela salvacea; comparacioa eguiten du animale Gambeluarequi: facilius est, camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum caelorum. Math. Esanaidu; gauza errazago da, Gambelua delaric animale andien ertean señalatu andienetacoa, errazago da sarcea (37) horrazaren veguitic, ari birua pasacenden bezala, abrasa ceruan sarcea vaño. Evangelioac dio, izangaitecela escusatuac janean, eta edanean, contentacengarala vicie conservaceco bear duguna arcendugularic vaña conseju onen, eta verce gañaracoen contra eguitendu christioac: testigo dira, festa, ezta, Bataio, difuntuen funcio, eta errietaco tabernac, guciac gañecoa delaric gure erricoa, ceñetan escandalo andierequi gauac, eta egunac pasacendituten ordiquerien ez gazteric, eta zarric vereisten dela; eta ain guti cargu, eta obligacio dutenac; eta aguien lendebicicoac (38) diralaric exemplo gaistoa ematen? Erremediaceco escandaloac modu bizarroa baita? Orlacoric eracusi ezuen Christoc, ez Apostoluec, eta ain guti (39) Evangelio Sanduac.

[6] Guiari chusena, vide macurgabea, da Christo, vici seculcoea ematen duena, aren videtic dabillan guciari. Ara vere agoco hiza, señalacen baititu nor dabilzan Christoc eracusiduen videtic; bienaventuratuac hizateco.

Bienaventuratuac dira vorondatesco pobreac, cerengatic arena (40) hizanenden ceruco erreinue.

Bienaventuratuac dira mansoac, cerengatic aiec hizanendiran lurreren jabe.

Bienaventuratuac dira negar eguiten dutenac, cerengatic aiec hizanen dira consolatua.

Bienaventuratuac dira justiciaren gose, eta egarri direnac, cerengatic aiec hizanendira aspertua, edo contentatuec.

Bienaventuratuac dira misericordiosoac, cerengatic aiequi vsatucoda misericordies.

Bienaventuratuac dira vior garbia dutenac, cerengatic, aiec hicusico duten (41) Jaungoicoa.

Bienaventuratuac dira vacosoac, cerengatic aiec hizanendiran Jaungoicoaren seme deituac.

(37) E "sacea".

(38) Normalki "lendabici" ageri da.

(39) Normalki "guti".

(40) Honela: *arena*, lehenbizi aditza singularrean bait zegoen: "Bienaventuratuā *da*".

(41) E "dāten".

Bienaventuratuac dira justiciagatic persecucioac padecicendutenac (42), cerengatic aiena den ceruco erreinua.

Zorci Bienaventuranza auec cer dira?

Virtuteen, eta Espiritu Sanduaren Doaien obraric obrenac.

Nor dira pobre vorondatescoac?

Mundu onetaco honraric nai eztutenac, ezta ere den abrastasun chiquiena, edo interesa.

[6at.] Nor dira mansoac?

Asarracen eztirenac ez veren varreanean, eta ez campoan, eta asarratasunaren movimentu guciac sujetacen dituztenac.

Nor dira Lurraren javeac

Bere buruaren jaun, eta jabe diranac, eta Jaungoicoaren gaucetan ongui disponicen dutenac.

Nor dira negar eguitendutenac?

Gusto, eta placer den chiquiena ere huztendutenac.

Nor dira justiciaren gose, eta egarri direnac? (43)

Jaungoicoari veguiraturic, obligaciosco gauza guciac cumpticendutenac.

Nor dira misericordiosoac?

Piedade, eta misericordias vsacendutenac proximoarequi, edocein dela.

Nor dira vioz garbitacoac?

Penacen, eta mortificacen ditutenac veren pasione guciac.

Nor dira vacosoac?

Vaquea obracenduten guciac, ala verebaitan, nola lagun proximoan.

Nor dira justiciagatic (44) padecicendutenac?

Virtute, eta santidadea erreparaceagatic, edocein trabaju, eta penara prest daudenac.

Deicendira Bienaventuranzac; cerengatic mundu onetan ongui hizateco, eta gueroraco esperanza ematen duten.

Auda, bada, gure deseo gucia, eta ala hizanenda obracembada. [7] Esanden videa eracusi zuen Jesus onac, emendic dabillanac seculeco vici descansucoa seguracatu, eta naibaduzue jaquin nola gueunden (45) Adanen Hume guciac, onen vecatuaren ondorean, adizazue, francotan adituagatic, cerengatic ezpaita

(42) Honela: "persecucioac padecicendutenac".

(43) E galdera gakoa falta da.

(44) E "justiagatic".

(45) E "gueden", lehenbiziko -e- gainean *n* adierazten duen marratxoa ipini duela. Ik. 32. oharra.

asqui esanen, beti esaten baleude ere guizon guciac. Gure hizate, edo naturaleza au bi eriotara (46) condenaturic cegon. Sugeto cegon vecatuaren eriora jaioces dacargun vecatuagatic, eta guc emen eguiten ditugunengatic, deicen baitira vecatu personal, edo actualac. Erio modu au hizanduzen Jaungoicoaren gracia edequiciona guizonari, bigarren erioa cen penascoa, eta ala condenaturie cegon infarnura jaiocen cen gucia erremedioric gabe. Estadu miserable onetan egonciren Adanen Hume guciac Christo gure erremediazalea etorricen artraño, cerengatic Ainguru, eta guizon guciac juntatu balira gauza au erremediaceo, deus eguiñen ez zuten. Jaungoicoa vrricalducen, bada, vere ontasun infinituagatic guizonaren estadu miserableas, eta galdu ez cedin, erremedioa paratuzuen, guizonaren hizatea juntacencelariac Jaungoicotasunarequi, auda, bigarren persona diuinoac artu zuen [7at.] guizonaren hizatea, guizonas bezan batean pena, trabaju, eta eriocea padecieczan, eta Jaungoicotasunac lagundu, eta indar emancion humanidade sanduari, alaco moduan baitio S[anto] Thomas Doctore Ainguruac, pagu sobratua emanciola vere Aita Eternoari gure vecatuen zorrac; orrequi libracenguifueclariac bi erioce vecatu, eta infarnuerenetic. S. Th. 3 p. q. 48 (47). Aniz da S. Thomasec diona, eta guizonac obligacioa duela erantzuteco fiñeza paregabeco oni, bada libratuzuen vecatuaren erioctic, au deicenbaitu Profeta Davidec infarnuric andiena: Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Libratuzuen bigarren infarnuric, baita arima, eta gorpuzari tocacenzaion pena, eta tormentu seculectic; arcenzuelariac vorondate osoarequi vere gain gure zor gucie, eta mille gustorequi pagatucion vere Aita Eternoari. Isaias (48) Profetac dion (49) bezala: attritus est propter (iniquitates nostras,) (50) dico scelera nostra, quia ipse voluit, Non da christioa, erantzutea fiñeza oni zordiozuna? Ara San Pablo Apostoloac diona: Rursum crucifigentes Filium Dei, et ostentui habentes. Esanaidu vecatoreac verriro crucificacenduela Christo gure Jauna, burla, eta escarnio eguitendiolaric (51) vere vecatuequi, alaco [8] moduen, Juduec bezala acabatubaizuten (52) vicia edequicearequi gurucean, eta burla, eta escarnio azquenean eguin cioten; vaña on daguiotela. Heredia in Vita S. Ber. Aita S. Bernardoc cituen borz anaia, guciac ciren sei, lendabico borzac Jesus diuinoaren videtic hibilceagatic, borzac deliberatuzuten vere gurasoac, eta tocacencezaizquitioten ondasun (53) guciac munduan, seigarren anaia baicen gazteena tocacencezaizquitioten (54) drecho gucies heredero eguituten (55) eta despedicean esan cioten (56) orra ondasun gucies eredero eguin zaitugu (57), ongui ongui (58) gozazite (59), eta vici zaite

(46) Lehenbizi “eriocetara”.

(47) Deslaburturik: *Sanctus Thomas tertia pars, quaestio 48.*

(48) E “Jasias”, hasieran J- duela. Bestalde, “Isaias izan behar luke.

(49) E “dio”.

(50) Testua honela da: “Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, Attritus est propter scelera nostra”, Isaias 53,5.

(51) E “dolaric”.

(52) Honela izan daiteke: “acabatubaizuten”.

(53) E “ondun”.

(54) E “cezaizquitioten” eta bederatzu bat hitz gorago “cezaizquitioten”.

(55) Hola: “eguituten”. Ik. “eguiñon” 4, 1at., 2.

(56) E “cion”.

(57) E “zaitugo”. Ik. 2. testuko 33. oharra.

(58) Errepublikaturik *ongui*.

(59) Hemen “zite” eta berehalaxe “zaite”.

munduco leguera, gu bagoaz guciac huciric, Jaungoicoaren ondasunac hirabaztera, fiñic ezpaitue, zureac hizanenduten bezala; modu onetan despedituciren borzac anaia gazteagatic, ceñec oranic ezagumentu osoric ezpaizuen; orrequi gucie-requi tristetucen anaien despedice artas, eta esancioten, ai Anaiec errepartimentu charra eguinduzue ondasunes, nic nere moduen eguiñendut errepartimentu obeagoa demborarequi: guisa onetan despeditucituen juicioric ez zuen anaia gazteac; eta borzac joanciren Religioso hizatera, eta gaztea guelditu cen vere eche, eta ondasunequi, ezpaita mundu onetan verce ceruric nola vere gurasuequi viciea, erricoequi, ezagunequi, adisquequi, eta enfin gusto cumplituarequi [8at.] guelditu cen gazte hura, eta fiñean gurasoric gabe. Dembora vere videan joanic, etorricen gaztea adiñera, eta onequi ezagumenture; golpea berrituzezaion anaien joate artas, eta oroituric nola Jesus diuinoagatic gauza (60) guciec hucicituzten, berela gogora etorcearequi, arras verac hucicituen, eta vere anaia onen exemploa arcenzuelaric, eta esatenzuelaric vere vaiten, ni christandean jaioa naiz, ceruraco Jaungoicoac eguin ninduen, nere anaiac ceruco videtic hibilcera, vicicera, eta hura erabazteagatic, huzciric mundu onetacoac, joanciren ni vacarric huzten nindutela; cer aienzat bezala nerezat ere cerua da, ni aiec vecain guraso hunratuen humea naiz, eta aiec vecain Jaungoicoarena, eta onen amores nere anaiec mundue, vere gauza guciec hucibaditue nic ere bai, ala joan cen religioso hizatera, eta vere anaiec bezala ona, eta virtutosa (61) hizanducen, eta vere vicie eramanic Jaungoicoaren seruizuen, pagatucion graciaren prenda ederrarequi, baita cerua animeri seguracendiona Ainguiru (62), eta Bienaventuratu guciequi deschosoa hizatea, arzagun guc ere onen exemploa, on, eta virtutosoac garalaric emanendigu ceruco Jaunac betico gozo, eta contentue. Amen.

(60) E "guaza".

(61) Hemen "virtutosa" eta paragrafo bukaeran "virtutosoac".

(62) E "Aingur", bukaerako -ru silaba falta dela.

2. TESTUA

Erat (1) Jesus ejiciens Daemonium (2), et illud erat mutum. Luc. 11.

*Garicimaco irugarren Igandeco Lecioa
Confesio gaizqui eguiten oidiran gañean.*

Confesioco sacramentuaren gracia errecibitu naiduenac confesio ona eguim-bear du; eta ona ezpada confesioa, ezaio vecaturic batre varcacen, eta condenaceo penan verritu bearditu confesio gaisto guciac. Confesioco sacramentua Eliza guizon principal guciac erien iturri (3) sandua deicendute, eta eriac sendaceo paratuzuen Jesus diuinoac; vaña au icusiric gure esai gaisto Diabruac eguin al gucia (4) eguitendu eriac allegatu eztaitecen vearden moduan, eta orrequi lenvaño gaizquiago gueldidaitecen, eta osasunaco iturrian sendacera eldudiranac vecatuco gaizatic sendatu gabe gueldidaitecen, arc iturri onetan botacenduen cusu gaistoarequi; vaita gracia errecibiceco embarazua paracenduelaric gaizqui confesazten (5) duelaric eldudena confesacera.

Eri vecatore tristea naibaduzu sendaturic guelditu confesioco iturri sanduara elduzaranean, atoz ongui prestaturic, ezce orlacoendaco (6) du virtutea. Adizazu bada eguiten diran confesio gaistoac, eta noiz den obligacio berriro confesaceo vecatu mortalaren penan. Lencacibicoa: Confesioa gaistoa eta sacrilegoa da, vecatu mortalenbat daquielaric mortala dela [lat.], edo veres ez izanagatic mortala, vstebadu dela, edo dudacenbadu mortala dela, modu onetaco vecatuac vzten badira losas, goarcen delaric, confesioa gaistoa da. Bigarren confesacendiranean (7) vecatuac vrriquimenturicgabe, eta asolaric eztuencac aiec eguiñas. Irugarrena confesacendiranean vecatuac propositu firmeric aiec vzteco eguin gabe, eta siñesqui ocasiotic apartaceo. Laugarrena confesioan guezurra erranzuenean vecatu mortaleco gauzan, edo cela vstezuelaric confesatu gabe vztenbadu: Bosgarrena confesacendena vecatuco ocasio peligrosoa vzcigabe, errazqui, dezaquelaric, eta vere escuan dauquena vzci naibadu; cerengatic orlacoac ezpaitu propositu firmea, eta beardena. Seigarrena (8), billacenduenac ignorante, edo maliciosoac confesore ignorantea ezagutu eztechen aren vecatu nasiac: confesacendenac conciencia aurretic ongui esamiñatu gabe, cerengatic orlacoa eldubaita osoqui vecatuac confesaceo intencioric gabe, guciz ignorantea ezpada. Essandiran confesio moduac eguiten dituenac (9) gaizqui confesacenda, becuric batere ezaio varcacen, ceren confesatu ezdiran confesioac escacenduen (10) bezala; eta orla confesacendenac vecatubat gueago eguitendu, alaber vercebat comeacacenbada modu onetan; eta condanacioco penan du obligacioa confesio eguindituen guciac veren vecatuequi verrizeco comeacacio gaisto guciequi batean.

(1) Goiko bazterreko ezkerreko zokoan 1830.

(2) E "demonium". Ik. I. testuko I. oharra. Latinezko okerrak: "mutuum" I, tituluhan.

(3) E "iturri".

(4) E "guzcia", *guz-* lerro bukaeran eta *-cia* hasieran.

(5) Hola transkribatzen dugu, ezabaketak eta berridazketak izan direlarik.

(6) E "orlocoendaco".

(7) E "-diranen".

(8) E "Seisgarrena".

(9) Ergatibo markarekin.

(10) E "ezcacen-".

[2] Esandiran confesaceco modu guciac dira gaistoac, vaña gucien gañetic gaistoena da, losas, eta alques vzcicea vecatu mortala confesatugabe, locendiolaric mingaña Diabru mutuac confesatu eztezan; naturale infame au dute Diabru guciac, Jaungoicoac vere sierbo vati errebelatucion vezala: egunbates Gende aniz confesacenzelaric elizan, icusizuen Diabrua choil diligenta cibillala (11) confesio-tegui batetic vercera; eta galdetucion ia cer zuen ain diligenta ibilceco? eta errespuesta emancion vacochari edequizona izulcen cebillala; cer edequi diozue? Edequinioten beldurra, eta losa libreago vecatu eguin cezaten; eta orai nabilla veldur, eta losa izzulcen confesatu eztecheten beldurres, eta losas, vide onetas condenatudaitecen, vecatuac confesioan isillcearequi. Orlacoei, bada, guertacenzaiote Erregue Dauidec diona: cerengatic isilic egonduninzan, nere ezur guciac secatuzeazquidan (12), egun gucian oiuc egonagatic: puntu onen gañean dio Aita S. Gregorioc; confesioan vecatuac isillzendentuenac oiuec ematen ditu vere varrean conciencia inquieto dagolaric, eta sosegu gabe onec penacendu, confesioan vecatuac essan ezcituena (13), ain fuertequi [2at.], eze penace vra ezurretaraño sarturic iharcenbaititio.

Aita S. Agustinec dio: manifestatubeardituten vecatuac isillcentutela, eta escusatu, eta isilldu bear dituten achequi ac ez oi dira aspercen essateas; emendic elduda ezurac secacea, cerengatic vecatu isillduaren venenoa sarcenden (14) viozaren varreneraño, eta consumicendio graci ac ematenduen vicia, eta onequi edequicendio oneraco vide, eta indar gucia; alaco moduan, ece gauean eta egunean guelditugabe Jaungoicoari escatuagatic, oracioarequi (15), barucearequi, eta edocein penitencia den gogorra eguitenbadu ere, eztu adituco, cerengatic confesioan vecatua isillcenduenac eztuen bearden bezala escacen.

Losa, eta beldurric niorc izan eztezan confesioan vecatu mortal guciac manifestaceco, den arrigarriena izanagatic, vstedut badaquizula: orrequi guciarequi verricenda, ceren aniz conueniden. Jaquific zaudeque bada confesorea Christo gure Jaunaren lecuan dagola, aren aldiac eguiten dituela, eta confesoreac munduguciagatic, eta errececo penan emen eta verce munduan, ecin essandezoquela niori confesioan aditu dituen becatuac; irabaquicen, edo señalacen badu norc confesatu dituen izanenda castigatua Jaungoicoaren, eta munduco Justiciaganic. Au adituric, venturas izanen da beldur, eta losaric confesioan vecatuac (16) manifestaceco confesoreari, delaric puntu onetan guizon ilbat, edo gutiago? Juicio naturala [3] badu ez beincet.

Ondasun andiac galcen ditu losagatic confesioan vecatuac isillcendituenac; juicioco egunean mundu guician agurte bearciran vecatuac deshonna andiarequi, ongui confesacearequi libreda losa paregabeco onetatic, eta aguertuco da gucien aurean secular vecaturic eguin ezpalu vezala, eta lendabico graciarequi vecain eder aguertuco da. Vadu pareric ondasun onec? Ez. Adizazu tristea Aita S. Agustinec (17) diona: A gaizoquia losaric izan ez cifuen vecatua eguitico, eta

(11) Pixka bat beherago "cebillala".

(12) Lehenbizi "ceizquidan".

(13) Lehenbizi "ezcituena", gero *-ena* gainean *rena*, ezer ezabatu gabe.

(14) Lehenbizi *"-da"*, gero *"de"*, *n* adierazteko marratxoa *-e* gainean.

(15) E "oraciequi".

(16) E "vacatuac".

(17) Hemen "Agustinec", goiko orrialdeko 2. paragrafoan "Agustinec" dioela.

losarequi arquicen zara confesaceco! Ez, ez tristea, votazazu zureganic losaren esai andi ori, orai andiago dela iduriaraztendizu Satanasec, den vaño; orrequi izanzaiztenarenzat (18). Por cierto ezara Nausi gaistoas quadracen!

Ezta aspercen Aita S. Augustin consejaceas puntu onen ganean; dio: Ezta obeago orai losa pisque bat arcea guizon vaten aurrean, guero mundu guicoen aurrean vaño, juicioco egun (19) losagarriartan? confesorea guizon vacarbat da, eta oni essatea vecatuac orai izanenda prouechu pareric eztuembat, vaña egun artan aguertuco dira Josaphateco Plaza andi artan, non icusico baita vecatore gogortucena losagatic guizon bacarbati essatea confesion vecatuac, an arquicendiren guciac jaquiñenbaituzte, eta confesorea ere an izanenda, eta orai zuc essanai eztitiozun vecatuec, zuc essan gabe jaquiñen, eta icusico ditu guciequi batean. Bai bai gaurdachezu vioceco zoco ortan, orduan atra daitecen campora, eta guciec jaquin decheten.

[3at.] Gendeac Adanen becatuarequi guciac cusuturic eldugara, eta vecatura inclinatuac, eta ala guri emanada vecatu eguitea; vaña Christioari emanada vecatutic atracea, apartacea, eta siñesqui vztea; vaña Diabruei emana da gogorturic egotea veti vecatuarequi: confesio onarequi, bada, erremediacen dira gaiz guciac; aniz estimacen da munduco honra, eta gendeen aurrean losaric gabe ibilcea; eztu bada pareric ceruan duen honra, eta estimacioa confesio ona eguin, eta erdistendenac (20). Aita S. Clementec dio: S. Pedroc anizetan consejacenzuela confesaceca; esaten zuelaric: Vere arimes contu dauquenac, baldin erorcen (21) bada vecatuan, confesoreari (22) confesaceco etzezala losaric izan, bada uzci zuen Jesus diuinoac vere ordean eriac sendaceco vecatuaren gaizcetic; eta ala vecatore eriac libratuco du vere burua (23) seculaco condenacioaren eritasunatic, eta ceruco osasun paregabea erdechico du.

Explicacenduelaric S. Pedoren consejuau dio berce Eliza guizombatec; neque, eta gaiz iduri bazaizu, pensazazu ongui, eze eztela izalico (24) zure concienciac barrenean duen su penagarri ori confesio onarequi baicic, eta onequi gueroraco su fiñic eztuen vra hizalicoda. Acienda, eta mendico (25) eizac vere moduan ezagucenditue duten gaiza sendaceco cein diran belar onac; eta ezagumentu, eta primia duten arc billarazten diote veren erremedioco (26) belarra. Naturalezaco Maistruec eracustendigute oriñac nola billacenduen [4] eizlariac eman dion golpea sendaceco modua: billatu, eta arquituric Dictamo darizon belarra jatendu, eta arc duen indarrarequi barrenean dauzquien dardo, edo balac botaraztentio eta orrequi gueldicen da descansuan, eta viciarequi. Guizona erituric arquincenzara (27) vecatuaren dardo zorrozarequi, vici naibaduzu botacen duzularic dardo zorroz

(18) Ematen du lehenbizi “-zaiztenarenzat” ipini duela.

(19) E “*engun*”. Ik. “*langun*” 3. testuko 24. oharrean.

(20) Paragrafo bukaeran “erdechico”.

(21) E “*errorcen*”.

(22) E “*confesoreaaari*”.

(23) E “*berua*”.

(24) Pixka bat beherago “*hizalico-*” paragrafo honetan bertan.

(25) E “*mendieco*”.

(26) E “*erremedico*”.

(27) Hemen *arkindu* dugu, normalki *arkitu* darabilela.

ori, eztuzu arquituco confesio ona bezalaco bellaric, indarta baitu becatuaren dardoac zureganic botarazteco, eta osasuña emateco.

Zauri, edo llaga den secretuena balinbaduzu billacen oiduzu Barber, edo Medicua, eta verguenza, edo losagatic eztiozu huzten eracusteco zure llaga, naiz duzula zure gorpuzaren lecu losaizunean; eta au da zure gorpuz arrac janbearduten orren osasunagatic prestatucozara losaizun edoceñetara; eta zure honra, eta erreputacio huztenduzu sarri sarri (28) banatuco duen escu, edo mingañean; naiz sendatu, edo naiz ez (29). A tristea? Ventures gueago valio du zure gorpuz lur orren osasunac, ezce zure arimarenac? Arima ona duenac gorpuz ona izanendu bai bai (30) demborarequi, naiz emen gaiza darraiona izanagatic. Confesioan, ona delaric, den erienac vere gaiz gucien erremedioa arquitucodu (31), honra, eta erreputacio galantarequi arquituco da Jaungoicoaren eta ceruco bienabenturatu gucien aurrean [4at.] Arima, eta gorpuz edercendituelaric graciac, eta onequi seculaco honraturic vecaturic eguin ezpalu bezala, eta losaizun gucittic (32) libre, cerengatic huczuen seculaco, confesioan botacearequi.

Hicusazue cer legue modua den graciascoa, baita guc orai dugun au; eta Jesus diuinoac emanciguna. Legue zarrean gendeac ibilcenciren necaturic, eta gogaituric vere (33) ofrenda moduac eguinbearcitutenean veren vecatuengatic Jaungoicoari; ofrenda aiec virtuteric vecatuac barcaceco ezuten cirelaric aniz, eta legue choill gogorra; vaña guri aien lecuac paratudigu confesioco legue ariña, ceñequi eguitengaran, humilqui, eta lotsa vzciric confesacenbaitugu (34) gure vecatuac; vide onetas errecibituric gracia, eta ederturic arima, Jaungoicoaren seme adoptivo maiteac, eta vere ondasun gucien herederu, aren presencia eder paregabecoa gozacadugularic Ainguru, eta Bienaventuratu guciequi laudacadugularic eternidade gucian. Izanenda, bada, lotsa piscabat areztezan (35) vere vecatuac confesacearequi (36) ezcin errandechequen guizon bati emen, eta verce munduan seculaco errececo penan? Ea bada izanzaita berce legue berribaten parazalea, eta zure gustocoa, eta orrequi izanen zara naiduzun bezala; vaña contu zure lotsa orrec seculacoa (37) eman eztezazun.

Erroman (38) guertatucena S.^a Princip.^a Diabruac (39) Tribunalera acusaturic. Billa beardu eta arq[u]jtico du. Aita Parran num.^o 363.

-
- (28) Errepikaturik *sarri*.
 - (29) Bazterrean: *Emen Carlosen alabaren...*
 - (30) Errepikaturik *bai*.
 - (31) E "arquitucadu".
 - (32) Errepikaturik *-tt-*.
 - (33) Hemen "vere" eta berehala "veren".
 - (34) E "baitugo".
 - (35) Honela eta ez "arreztezan".
 - (36) E "confasacearequi".
 - (37) E "selacoa".
 - (38) Testua bukatu ondoren erantsia.
 - (39) E "Diabruac".

3. TESTUA

Garicimaren Laugarren Igandeco predica, edo Leccioa.

Becalu mortala eguiñas galcendiran ondasunac, eta iduquibearden cuidadoa vra ez eguiteco.

Gure izates, eta naturalezas munduco ondasun eta interesetara inclinatuaq gara, eta inclinacio onequi eguiñ al guciac eguitenditugu izateagatic, aumentaceagatic, eta conseruaceagatic abec; eta ezta pareric arcenoiden sentimentua galceas. Eta cerbada galcenbadira vacocharen faltas? Enfin mundu onetaco ondasunac vanoac, eta guezurtiac dira, enganio, eta chasco emaleac.

Naibada icusi nolaco ondasun fingabeac galcendiran vecatu mortalbatequi, adibedi conturequi cein diran, vici oiden vaño cuidado gueagorequi vicidadin, vecatumortala escusaceco. Ezta, bada vecatumortala varcacen confesio ona eguitearequi (1): confesacera eldudenac jaquinbeza vecatu guciac confesatues landara damu, eta pena al dezaquen guciarequi, siñesqui artubeardu vere viocean, vicibat duen bezala valitu eun milla ere lenago aiec guciac galceco deliberacioa, vecatu mortale bat eguitea vaño. Adibedi ongui comparacio au. Andre noble, honratu, eta prestu bat deliberaturic, eta prestaturic dagon bezala lenago milla vici balitu aiec galcera, Jaungoicoari ez ofensaric eguiteagatic, vere Senarrari [lat.] lealtadea goardaceagatic, obra onen merejimentua ez galceagatic, eta honra, eta erreputacioari veguiraturic esai gaisto, eta infame vere honra edequinaizionarenganic (2) lenenago (3) illcea, ezce faltacea lealtasunari: Modu onetan Christioac guardatubeardio Jaungoicoari lealtasunaco (4) emanic daucan iza, faltatugabe, naiz dela vicia, hondasuna, eta honra galceco peligrarequi.

Cerengatic, bada, icusten den ain erreparo gutirequi vecatu mortal aniz eguitenden genden ertean, ez berceagatic, baicic veren naiera, eta gustoa cumplieagatic, consideratugabe cer agrauio eguitendioten Jaungoicoari, eta cer ondasun galcenden; adizazue, eta cenzuric baduzue, arrituric escusaceco motiboric asqui bada.

Genden ertean essan oida eroa edequies cenzacen dela, castigatuas beldurcendela gaistoa. Becatu mortalarequi linbicoric (5) galcenda Espiritu Sanduaren gracia, baita Jaungoicoac guizonari mundu onetan emandezoquen (6) doairic andiena; ceren graciaren doai onequi eguitenda guizona Jaungoicoaren seme adoptiboa, eta onen ondasun guciac herederu ceruan: mundu onetan cembat placer arcenoida veren gurasoen herederu eguitendirenean? Verac daquie. Vecatumortalagatic galcenda Jaungoicoaren adisquidetasuna, beti biac elcarrequi baitabilza; Erreguearen adisquidetasuna galcea (7) cer damuac izaten eztira? Cer du bada cer icusi ceruco Erreguearenac galcea?

(1) Lehenbizi "eguitearequi baicic".

(2) Lehenbizi "-zionaganic".

(3) Normalki "lenago" ageri da.

(4) Espero da "lealtasuneco".

(5) Normalki "lendabici" ageri da.

(6) E "emanadezoque", lehenbizi "emaladezoque" idatzi duelarik, *eman al dezoke* adierazi nahirik edo.

(7) Beharbada "galcean" behar luke.

Galcendira Espiritu Sanduaren virtute, eta doaiac [2] abec edercen baitute gure Jaungoicoaren aurrean aguerceco gauza izan dadin, indar ematendio Satanasen, eta vere lagun gucien contra, vitorierequi atradadin laguncendio. Galcenda ceruraco zuen drechoa, cerengatic gracia dela medio ematenda ceruco gloria. Galcenda Jaungoicoaren seme adoptiboac izateco gracia; galcenda gutas, Aita onac bezala, zuen cuidadoa, baita mundu onetan izan daitequen ondasun andiena; Orrengatic dio Profetac: Jauna, alegratuconaz, icusten naicenean zure contuan nagola, eta Aita prouidenciecoac bezala beardudena ematen didazula. Galcenda Espiritu Sanduac ematen duen concienecico sosegu eta descansua. Galcenda Espiritu Sanduac varrenean ematenduen alegranza, eta gozo pareric eztuena. Galcenda vere vicigucian obra on eguiten direnen (8) merejimentuac. Galcenda Jesus diuinoaren merejimentuetan izan bezaruen partea, eta enfin vecatoreac, arbolaren beso ihartuac onen zañetic vicia participacen eztuena bezala; ala eztu parteric izanen Jesusen arbola viciac, vere besoei, baitira gracian daudenac, ematen dioten sustaneia, eta gozoa.

Esandiran ondasun guci auhec galcendira vecatu mortale bacar batengatic. Eta cer irabaztenda? Adizazu: eguiten duen irabacia da, condenaturic gueldicea seculaco (9) infarnuco su, eta garretara; gueldicenda borraturic (orduán orduán (10) bezala) Jaungoicoaren ceruraco asentuco librutic; Jaungoicoaren semeatic (11) [Zat.] eguitenda Diabruaren esclabo; eta celaric graciaren medios Trinidadearen temploa, eta toquia, eguincen napur, suguen, eta serpienten lecuca. Gueldicenda Sanson tristea bezala, illeac ebaqui vere esaiac, eta indarric gabe guelditu baicen, eta beguiac atraric, errota arribati loturic, astoari bezala erabilliaraciric, ihoaracicioeten (12) jateco laborea: lenago bere esaiac choll (13) beldur ciran Sansones, vaña illeac ebaqui, beguiac atra, eta loturic cerabilten, artas naizutena eguitenzutelaric; burla, eta escarnio andiequi.

Estadu triste, eta modu miserable onetan gueldicenda vecatorea, galcendue-
nean vecatuagatic graciaren indarra, flaco gueldicenda, eta loturic pausuric eman eztezan obra onac eguiteco; veguiric gabe Jaungoicoaren gauzac ezaguceco; Diabruen sujecio, eta menean, abre lotuari bezala, naidutena eguiñ arazteco (14). Cer? Ara nai duten gaistaqueria eguin araci, bai, napurreria, luxuria, ordiqueria, maldicioa, juramentu falsoa, errenqura, odioa, imbidia, nior iccusi nai baguea, izcic ez essatea, edo hucacea, diosalaric ez eguitea, cearretic beguiracea, acetic, eta conuersacio gueienetan murmuracea, eta aldechequeten tacha, eta faltac atracea; eta enfin ezta picardiaric eguiñ arazten eztiotenic, eta abre lotua bezala eramatendute nora naiduten malcorceco, eta verena eguiteco. Por cierto icaraccoda, gendeac siñestamentua dutelaric gauza abes gucias, eta izanic Jaungoicoaren iza, eta vera baño gueago ezcin falta daitequena, atrebicea [3] vecatu mortalbat eguitea. Pensa bada Jaungoicoac, cein beguitenarturic dauquen vecatua, eta

(8) E "diren".

(9) E "secalaco".

(10) Errepikaturic *orduán*.

(11) Orrialde bukaeran *semea*- eta hasieran *-tic*, "semetic" behar lukeela.

(12) Espero da "-cioten".

(13) Normalki "choil(1)" ageri da.

(14) Lerro bukaeran "eguiñ" eta hasieran *arazteco*, eta sei bat hitz beherago "eguin" lerro amaieran eta *araci* hasieran.

nola castigatu dituen dembra gucietaco gendeac mundua den esguero (15); eta cembat eguin zuen Jesus diuinoac (16), ezpaicen guelditu illartraño vecatua galceagatic.

Becatore confesacera zoacenean, baldin baduzu cenzuric, eta naibaduzu confesioac prouechu eguin dezazun, siñesqui izulibearduzu Jaungoicoagana, eta propositu ain firme, eta seguroarequi secular vecatu mortalic ez eguiteco, eta orlaco gaicic zure arimari eztiozula emanen. Propositua, bada, siñescoa izanenda vecatu mortale gucietatic, eta aben ocasiotic apartacea, gogotic arcea, eta cumplicea. Ara nola izanenden firmea, eta confesio onac escacenduena: odio, edo errencurerequi zaude norbaiten contra, ezta asqui zuc esatea gaicic eztiozula deseacen, eta viocez varcacendiozula, baldin iza, diosala, eta lenagoco arequi (17) ciñuen tratu (18) modua faltacenbadiozu. Cusaturic zaude luxuriaren cusu maradicatuarequi, ezta asqui esatea confesioan vzten duzula, apartatuco zarala aren vide, eta peligrutic, ezpaduzu cumplicen; eta ezta cumplicea, eta huztea gogoac ematendizunean joatea zuc daquizun lecura, nola baita, echera, videra, sasira, edo gauaren estalquina billacea. Ara verris: verceren gauza daucanac Jabearen vorondatearen contra, ezta [3at.] cumplicen confesacearequi, eta iz ematearequi errestitucioa eguiñenduela, baicic berela izulibeardio verec ezten gauza; naiz dela napurreria, dela zorra, dela arquitua, dela elizari, edo aren ministroari (19) emangabe daucana, vere demboran ematen eztiotela, ala vatari, nola berceari obligacio diona orlaco demboram pagaceco eman ciona, berebaiten erratenduclaric eztago premian, eztio faltaric eguiten; eta asco pensamentu eguitendelatic, guiciac escusa macurra dira, eta gauza escuetatic ez huciceagatic; Ai cein ederqui Satanasec eguiten duen vere naiera, eta enganaturic iduquicen dituen vici diren demboran, eta azqueneco horduan cargu emanendiotc aguien vere hume, edo heredorei; eta cer eguiñen due abec? Verac adiña, edo gaizquiago consumicendutela (20) heredancia gusto duten gaucetan, azcenduric defuntuas! Puntu onen gañean essanac vaño essatecoac gueago dira: vapedrac beguirabezo vere barrenari, eta goacen verce puntubatera.

Batec verceari agrabioa eguin dezoquen vezala intresa, hacienda, edo ondasunetan, eguin dezoque ere personari tocacenzaizquion fama, eta honra, edo erreputacioaren gañean. Fama, eta honraco bi joi eder (21) abec edoceñec estimacen oiditu; cerengatic abec faltabadituena ezcin genden ertean aguer daitequen, juzgacendutelaric aien erteco gau[za [4] ez-] tela (22); ala gende gucien burla, eta escarnio izanoidira fama, eta honra galduac. Aldaquizue, fama edequicenzaiola personari eraiquicea (23), edo paracea ezten tacha, edo mancharenbat, eta baldin baduere, eta banaturic ezpadago, edo secretuan badago, secular alacoric eguin ezpalu bezala baita secretuan dagoan artraño; fama ausencian edequi-

(15) Ez da erraza asmatzen nola idatzi behar diren morfemok, loturik ala banaturik.

(16) E "diuonac".

(17) Lehenbizi *len arequi*.

(18) E "tatu".

(19) E "ministrori".

(20) E "consumicen-".

(21) E "erder".

(22) Papera hautsirik.

(23) Lehenbizi "eraiquicearequi".

cenzaio lagun proximoari, edo azcetic esatendirelaric eztituen manchac, edo baditu, secretuac diralaric. Honra edequicen zaio vere presencian, edo aurrean, essatenzaizquiolaric iz charrac, deshonoracoac, eta erreputacioaren contra direnac; eta diralaric izac grabeac, eta personac sentimentu andia ardezaquena, becatu mortala da; oroat murmuracea, Platiqueren medios, edo iolasagatic gauza importanciezcoaren gañean eztauen falta, edo izanagatic, secretua delaric, lagun (24) proximoagatic essaten badu Bataz (25), edo berceaz vecatu mortala eguiten du.

Adituric bada dotrina au, confesacera elduzaranean, ñiori edequibadiozu fama, ezta asqui vecatua confesacea, ortan baldin egon bazara orai atraño, ignorancian egondu zara; eta ignorancia huciric, escusazazu aurrera fama galcea lagun proximoari; eta arengatic esandituzun [4at.] gauzas, eta aguertu (26) ditiozun tachas, secretuac cirelaric zuc aguertu ciñucenean, obligacio andiaren azpian zaude, errestitucioa eguiteco, auda, zuc paratubearduzu personari (27) fama edequicñuen vra lenago zuen artan, au da, secular alacoric ezpalu izanbezala; genden aurrean (28) laudacenduzula (29), eta ocasio gucietan arengatic ongui esatenduzula; eta particularqui aren falta lendabico persona esancñioten aien aurrean. Auda fama berceari edequizaion errestitucioa eguiteco modua; eta ezta obligacioric barcacioa escaceco fama galduzaionari; Bai ordea honra edequizaionari; cerengatic honra presencian edequicenden eta au izulcenza[ion bar]cacioa (30) escacearequi deshonoratuduen personari.

Elduzara confesacera, etorri bearduzu, bada, propositu firme, eta siñescoarequi vecatu mota guciac huzteco, aien bidetic apartaceco, vici berribat arcenduzularic Jaungoicoaren alderaco, eta zure arimaren saluacioco (31).

Munduco (32) gauzai naiera, edo deseoa paregabecoa izatenden, desengañuco exemploa; eta auhec hucias nola saluatucen bat. Aita. Parrac. fol. 231. eta fol. 346.

(24) E. "lagun".

(25) Lehenbizi "Batari, edo berceari".

(26) E "arguertu".

(27) Lehenbizi *persona*, gero luma meheagoz *-ri* erantsia.

(28) E "aurren".

(29) E "-duzala".

(30) Papera hautsirik.

(31) Honela eta ez "saluacioraco".

(32) Beste tinta batez erantsia.

4. TESTUA

Garicimaren borzgarren Igandeco Leccioa- (1)

Jaungoicoa ez ofendiceco, eta propositu firmean egoteco erremedioembazuec ematendir

Gaiza darraionari ematenzaizquio ez gaizquiceco erremedioac, orrequi gaieitic libre egondadin. Arimaren gaiza da vecatua, eta mortala balinbada illcendu, eta infarnura condenaceco estaduan paracen du; eta gaiz onequi ez gaizquiceco christioac, naibaditu artu, ematenzaizquio erremedioac, baitira essaten diranac, eta aldaitequen cuidado guciarequi contuan artuco dituzue, medicuac ematendituen erremedioai contu arcenzaion bezala gorpuzaren gaiza erremediaceco.

Jaungoicoagana (2) izuliden vecatorea confesioaren medios, eta onequi artu-duen graciaren erremedioa goardaceco (3), ezta asqui propositu firme eguindue-na, verari iduriagatic choill firmea, eta siñescoa dela Jaungoicoa ez ofendiceco, eta errecibituduen gracia confesioan ez galceco, ezpaditu erremedioac guardacen.

Lendabico (4) ematen den erremedioa da, vecatuco ocasio gucietatic escusadadilla (5) nola baita joqu gucietatic, lagun [1at.] gaistoetatic, conuersacio, eta tratu sospeschosetatic; veguirece, eta adisqueide emacumequi izatetic; cerengatic ocasio abec escusacen eztituenac eman dezaque ia vere arima galdu, eta illzat. Guizombat ain flaco, eta indargabecoa balego oñen gañean ecin egon leitequen adina, tiraca guti bearluque lurrera erorceco. Bada guizona vecatuarequi ain flaco, eta indargabe guelditucen, eze anizetan vere flaquezagatic erorcembaita verce ocasioricgabe; cer eguiñen dubada aimberce ocasio duelaric? Ona, eta justoa cucha iriquian peligru andian dago escua botaceco, eta vereza eztena arceco.

Bigarren erremedioa da, maiz confesacea, eta comeceacea vecatu eguiñac varcaceco, eta ez gueiago eguiteco. Eta dembora gucietan izanagatic sacramentuac virtute au, gueiago dute tentacioac garaiceco, baldin tentatua denac (6) abetas maiz valiecebada. Eta nior erorcenbada vecatuan tentacioari consentimentua ematen diolaric, eztadilla hizcin, eta lotan sartu confesatugabe, edo contricioa esangabe vioz guciaren damutasunarequi, veguiracen diolaric Jaungoico Soberanoari, eta barcacioa escacendiolaric eguition (7) charqueria gucias. Ai[t]ja S. Guergorioc (8) esatendiguna da au: Cer daquizu biarco egunera allegatuco zaran, edo ez? Eztuzu seguranzaric, guertadaitequezu loo zaudelaric infarnura jaistea, eta hirazarriric an arquicea; eta norc escua emanendizu? [2] Esperazazu, vaña guertatuco zaizu verceari bezala, escatubaizuen alibiorenbat emancezotela, vana oraño ala dago.

(1) Lerro osoa azpimarraturik eskuidatzian.

(2) E "Jaungoicoana".

(3) Hemen "goardaceco" eta paragrafo bukaeran "guardacen".

(4) Normalki "lendabico" ageri da.

(5) E "dadillala".

(6) Ergatibo markarekin.

(7) Honela, "eguition" ipini beharrean. Ik. 1. testuko 55. oharra.

(8) Honela: "Guergorioc".

Gariçimaren bozq axien Joandedo Leccioa -

Jaurgoicoa ez ofendiceo, eta propositu fix
meari egypteco Exxemedio xembazuel Ematen dixe

Gaira Larraionaxi
Ematen aizquis ez ga
izquiceo Exxemedio
ac, oxregui garetic
libre egondadin. Axix
maxen gaira da peca
tua, eta mortala ba
lin bada illcendu, eta
infax nuxa condenace
co Et aduan paxacen
du; eta gair onegui ez
gairquiceo chixtioq
naibaditu artu, Ema
ten aizquis. Exxeme
dio ac, baitixa Ewaten
dixanas, eta aldaitem
quentidado quia
regui conticanax
tuc dituzue, medi
cuac Ematen aizen
Exxemedio si oncu
axenzaion berax

Joaxpuraxen gairax
xemediaceo.

Jaurgoicoana izuli
den peccatoxea confe
sio axen medio, eta
onegui artuduen gria
ciaren Exxemedio gao
andaceo, eta ar e
qui p^opositu fixme
egui nduena, Texaxi
iduxiagatic choill
fixmea, eta sonuoa
dela Jaurgoicoa ez
ofendiceo, eta Exx
cibituduen griaia
confesioan ergalico,
etz aditu Exxemedio
quaxdacen.
Lendabius Ematen
den Exxemedio a
da, peccato ocasio,
quicetatic es uida del
dale, nolabaita Joqu
quicetatic laquin

Irugarren erremedioa da, maiz Jaungoicoari escacea oracioaren medios indarra, eta gracia emandezola vecatuaren contraco, eta emanendio, eta izanendu orlacoac Espiritu Sanduaren consolacioa, eta emanen dio gracia mundu onetaco consolu guezurtiac largatu, eta menospreciaceo.

Laugarren erremedioa da leicen daquienac libru deuoturenbazuec leicea, cerengatic arc hisill hisilla erranenditio conuenizazuion eguiac; an leicendituen eguiac arien arien arguitucodiote entendimentua (9), eta eguia aiequi veroturic vorondatea gauza onetaraco (10) artuco du aficionea, eta garaituric gaistaquerico (11) incliñoa (12) virtutera emanendu, eta presta egonenda tentatua denean (13) vecatura ari contra eguiteco. Jaquiñic zaude libru ombat dela consejari eguiascoa, eta batre pasioneric gabe emanendizula oneraco videa.

Bosgarren erremedioa da, alferric veñere ez egotea, veti cerbait gauza on eguiten arizea; cerengatic persona alferra da lur alferra vezala, ezpaitu ematen aranza, sasia, eta maleza vaicic; ala da christio alferrac pensamentu [2at.] gaistoac eguiten baicic eztaqui, eta ibillcen da diabruac burua arturic nondic aiec obratuco dituen. Bota bota zureganic alferqueria beti cerbait lan eguiten duzularic arimanderat.

Seigarren erremedioa da, gorpuzari penac ematea barucearequi, ardoa, alimentu sendoac eta verce gañaraco indar emandezoquetenac, modu onetan gurequi beti den echeco esai au flacaturic sujetadadin arrazura, pasione, eta naiera gaistoac huzci dechen. Ala gure vecatuac merejiduten castigua izandezaten; eta conuenida onetaco oroicea Jesus diuinoaren pasio, eta penas, nola gure aragua penatu beardugun eracusten cigularic; eta onetaco onda egun horo (14) penarenbat gorpuzari ematea, eta particularqui Orcillaretan, edequicen diolaric janetic, edaritic, lotic, eta verce edoceim asintasunetic (15) cerbait naiz dela gauza guti; eta orla mortificacio, eta egun oroco pena abequi humilduco da gure abre soberbio au, eta vide chusenetic ibillico (16) da, eta vecatuac barcatuas landara obra onen medios izanendu Jaungoicoaganic pagu ederra.

Zazpigarren erremedioa da, isillic egotea, eta albait beardiran izac baicic ez errespondacea mingaña sujetacen duellaric conuersacio prouechugabeac jardunqueas. Esanadago; iz alfer, eta vano gucies cargu eguiñen zaigula. Salamonec (17) eracustendigu: jardunque, eta conuersacio lucean vecaturic ezta falta. Dio erre-frañiac: illic huzten du mingain sueltao hisillac: hisilliceas ezta [3] oi penaric izaten, bai ordea jardunqueas; discretoac dio.

Zorcigarren erremedioa da, gau horo izciñ baño lenago vere conciencia esamiñacea, vere buruari cargu eguitendiolaric, cer eguinduen, eta nola eguna empleatduen; Jaungoicoagana goratuco du vioza, eta aren aurrean dagon bezala

(9) E "etendimentue".

(10) E "onetataraco".

(11) Lehenbizi "gaistaqueria", gero -co erantsi, uste dugunez -a kendurik.

(12) Honela: "incliñoa" 'inklinazioa'.

(13) E "denenean".

(14) E "egun hora".

(15) E "asintasunetic".

(16) E "ibillico".

(17) E "Salamonec".

esanendio, Jauna (18) zuc daquizu nere barreneco, eta campocoaren (19) berria, eta ala zure presencian acusacen naiz egungo nere pensamentu, iz, eta obra gucias; nola baita nere soberuias, eta vanidades, imbidies (20), odioes, esaitasunas, sospeches, juicio gaistoes, munduco ondasunetara izandududen deseo sobranietues, castidade, eta garbitasunaren contra izan dituden tentacioes, esan dituden guezurres, eta iz alferres, primieric gabe essandituden juramentues, lagun proximoari eguin tioden burla, eta escarnioes, nere estuadiari tocacen zaizquion gauzac ez cumpliceas, nere humei emandioteden exemplo gaistoes, nere Andrea-ri emandioden tratu charras izes, eta escuac botaceas; particularqui tabernacioiac, ardora iziñac diranac gauoro eguitenbalute conciencia esaminaceco diligencia au, ez liraque hisutuco hisucen diren bezala ardoarequi, eta ez luquete paratuco paracendituden ocasioac ala echean, nola campoan, ezluquete (21) izanen aimberce zor, nola duten ardoagatic; cerengatic onequi ongui arqituristic [3at.] adisquide maitea bezala eztaquie huzten, eta onequi ezpadaude gau, eta egun iduri zaiote ezcin bici daitezquela (22). A tristea aguiriduzu cargu guti eguitendiozula izciteracoan zure buruari, certan pasatuduzun eguna, cer lan eguinduzun Jaungoicoaren, eta zure arimaren alderaco! Vaña ardoac arturic doienac nola eguin dezaque? Ezta erraz: contuan dagonarenzat (23) ere asqui da gauza au. Eztuzu eguiten, esatenduzularic orlaco gauzac eztira necazariari emanac; eta gaizqueria (24), eta arloteria bai? A desdichatua! Verce Jaungoicorenbat, edo berce leguerenbat nosqui bada orlacoenzat? don (25) eguiñendiate. Erremedioa da, gaistaqueria bapedrac duenaren contra armacea, eta siñesqui arcea aren contra corrutua; esan vere baitan, enganatunauc oraindraño? bada ni izanen nauc hire esaia? (26) nic botacene aut nereganic ordugaistoan enganazalea? nic (27) emendic aurrera hitas vitoriarequi atraco nauc, alde batera huzten haudeleric (28) costumbre (29) gaisto, eta galgarria? Ala hizan bedi bada.

Becatuaren gaizac erremedio aniz escacendu; cer eztira asqui essanac? ez. Nic beincet icusten dut erremedio gueiagoren bearra dela, eta heriac ezpadute artunai verac izanendute culpa veren gaizarequi gueldiceas. Len emandiran erremedioas landara, hara vercebat: Cuidado andia artubearda vecatu chiqui, edo venialeac escusaceco; cerengatic, abec mortaleco [4] videa paracenduten; contu arcenduenac escusaceco vecatu venialees, obequiego artuco du mortalees, costumbracen delaric chiquie ez eguitera. Beguira ordea, aniz herooc eguitendutena eguitea; ezpaitue batre erreparoric eguiteas vecatu veniale, edo chiquiac, esatendularic errazqui barcacen da: orla erratenduten aien (30) contra da, Jaungoicoac

(18) E "Juana".

(19) E "compocoaren".

(20) E "imbides".

(21) E "ezluquete".

(22) E "daitezquela".

(23) E "dagonanarentzat".

(24) Lehenbizi "gaizqui, eta arloterari".

(25) Ez dakigu *don* hau zer den.

(26) Galdera gakoa hemen eta hurrengo bi esaldietan.

(27) Ergatibo markarekin.

(28) E "haudeleric".

(29) E "costustumbre".

(30) E "aien".

Sabiduriaren libruan diona: gaistaq[uerie] chiquia eguiteco erreparoric eguiten eztuenac (31), sarri andietara jocatucoda. Errefraña: ferra ilce baten faltan galcenda; ferraren faltan Zaldia Zaldieren faltas (32) Nausia. Arria gogorra izanagatic, ichisura chiquia izanagatic aries aries veracendu.

Aita S. Guergorioc (33) oi duen bezala conseju, eta abisoa ematendigu: vecatu venialetan peligru gueiago dela andietan vaño: eta onetaco arruzua ematendu diolaric: vecatu mortala errazago da erremediacea, cerengatic aren maleza (34) vere anditasunas lenago ezagucenda, eta ala lenago eguitenzaio vere erremedioa, vaña chiquiari ez; guertacenden bezala zauri chiqui, eta andiarequi; andiari berela contu arcen zaio, eta chiquia deus ezpaliz bezala largacen da. Eguia da, Aita S. Augustinjec dion bezala: Eun milla vecatu venialec eztute vecatu mortalbat eguiten; ezta guciac elcarganatuagatic ere. Eta cerdugu orrequi? Vecaturaco oitura hura norc edequico dio? Ezta ez ez (35) erraz.

[4at.] Ara cer danu (36) eguiten duen vecatu veniale, eta deustan gendeac eztaufu]etenac: agrabio andia arimeri eguitendio, Jaungoicoaren gaucetaco azceratasuna ematendio, conciencia soseguric gabe huztendu, oztasuna ematendio, edequicendiolaric (37) caridadeco berotasuna, indarra edequicendio viozari, eta gauza onetaraco flacaturic huztendu, eta gaiz bezala darizo (38) gauza onei, eta virtutecoei; eta enfin guciarenzaz (39) ematendu azceratasuna; ala cuidado andia paratu bearra da: segurozat iduqui dezaquezu, esaia chiquia izanagatic conturic arcen ezpadiozu, laster gainduco zaizula, eta orrequi zutaz naiduena eguiñen du, eta naiduen videtic eramanenzaitu, eta galduric hucicozaitu.

Azqueneco erremedioa da, Munduas, eta onen gauzaz (40), vanidades, promesa guezurrescoas, eta casoric eguiten eztelari munduas, vere gauzas, eta gendeas ezpalira bezala. Aita S. Aug[us]t[ini]ec dio: Jaungoicoaren adisquide nai duenac (41) izan, eguinbedi munduaren esaia; cerengatic ezpaita posible bi nausi difrentatuac dembora batean ceruizacea; baitira Jaungoicoa, eta mundua; oni ere araguaiac, eta Diabruac lagun eguitendiot; eta orai ezagutuco aldzu aben intencio maliciosoa, eta escusatuco aldzu abec ematendizuten vide gaistoa, lendabician gauza gaisto chiquietaraco aficioa, eta ondorean andietaracoa; zu galdunaies. Escusa chezu vecatu chiquiac, eta orrequi escusaturic andiac seguro hizanenduzu Cerua.

(31) Ergatibo markarekin.

(32) Hemen "faltas", baina bi aldiz esan berria du "faltan".

(33) Berriz ere "Guergorioc". Ik. 8. oharra.

(34) Ik. "macurtasun, eta malicia gabea" 1, 5; eta "arana, sasia, eta maleza" 4, 2.

(35) Errepikaturik ez.

(36) E "danu", u gainean n kontsonantea adierazten duen marratxoa dagoela, beraz, "danun" irakurri behar genuke.

(37) E "edequicion-" eta lauzpabost hitz aurrerago "edequicen-".

(38) Honela dago. Ik. "Dictamo darizon belarra" 2, 4.

(39) Beharbada "guciarentza" espero da.

(40) Hemen "gauzaz" eta hamar bat hitz aurrerago "gauzas".

(41) Ergatibo markarekin.

HIZTEGIA

A

- ABEK (io.) “estos”. *Ik. AUEK.*
- (ABRAS) i.) “rico”. *errazago da..., abrasa ceruan sarcea vaño, 1, 5at.*
- ABRASTASUN (i.) “riqueza, bien”. *abrastasun chiquiena, 6, 13.*
- ABRE (i.) “zaldi, mando, ganbelu, asto”. *lau abre auetan, lau vecatu principalac, baitira, Zaldia, Mandoa, Gambelua, eta Astoa, 1, 3at.*
- (ABREKERIA) (i.) “brutalidad”. *vere abrequeries, 1, 3at.*
- ABRETASUN (i.) “brutalidad”. *abretasun guicias eguiñenzaizu gogorqui, 1, 3at.*
- (ADIN) (i.) “edad”. *etorricen gaztea adiñera, eta onequi ezagumenture, 1, 8at.*
- ADIÑA (ad.) “(tanto) cuanto”. *Verac adiña, edo gaizquiago, 3, 3at.; adina (sic -n-), 4, 1at.*
- ADISKIDE (i.) “amigo”. *escusadadillala... adisquide emacumequi izatetic, 4, 1at.*
- (ADISKIDETASUN) (i.) “amistad”. *Erreguearen adisquidetasuna galcea (sic -cea) cer damuac izaten eztira?, 3, 1at.*
- ADITU (a.) “oír, comprender, entender”. *confesioan aditu dituen becatuac, 2, 2at.; adidebi, 3, 1; adicera emanaidu, 1, 3at.*
- AGËRTU (a.) “aparecer, presentarse; mostrar, dar a conocer”. *mundu gucian aguertu bearciran vecatuac, 2, 3; aguertu ditiozun tachas, 3, 4at.; aguertu, 3, 4at. Ik. AGIRI.*
- AGIEN (ad.) “quizás, tal vez”. *eta aguien, 1, 5at.*
- AGIRI (a.) “aparecer, mostrarse; mostrar”. *au claro asqui aguirida, 1, 4at.; aguiriduzu cargu guti eguitendiozula, 4, 3at.*
- (AGO) (i.) “boca”. *Profeta Dauden agos, 1, 3.*
- AIEK (io.) “aquellos”. *joate aiec, 1, 1; aien, 3, 3at.; aiequi, 4, 2.*
- AIN (ad.) “tan”. *ain gauza maiteac, 1, 1at.; ain guti “ez da ere”, 1, 5at.*
- AINBERZE (adj.) “tanto”. *aimberce gende da, 1, 2.*

- AINGIRU (i.) “ángel”. *Ainguru*, 1, 7.
- AITA (i.) “padre”. *Aita Eternoari*, 2, 4at.; *Aita Parran*, 2, 4at.
- (AIZIN) (i.) “tiempo pasado”. *Profeta Zachariasec erran zuen bezala aicinic*, 1, 3at.
- Al (ad.) “(potencia, poder, facultad)”. *pena aldezquen guiciarequi*, 3, 1; *orai ezagutuco alduzu...*, *eta escusatuco alduzu*, 4, 4at. *Ik. ere Aldaquizue*, 3, 4.
- ALA (ad.) “así; tanto”. *Ala hizan bedi*, 4, 3at.; *ala vatari, nola berceari*, 3, 3at.; *alaco moduan, ece...eztu adituco*, 2, 2at.
- ALABER (ad.) “igualmente, también”. *alaber*, 2, 1at.
- ALBAIT (ad.) “en lo posible” *albait beardiran izac baicic*, 4, 2at.
- ALDE (i.) “lado, parte”. *alde batera huzten*, 4, 3at.; *arimaren alderat ‘pro anima’*, 4, 2at.
- (ALDI) (i.) “tiempo; vez, representación”. *ango aldia eguinic* 1, 1at.; *aren aldiac eguiten dituela “vices”*, 2, 2at.
- ALEGRANZA (i.) “alegría” *alegranza, eta gozo*, 3, 2.
- (ALFER) (adj.) “vano, inútil; perezoso, holgazán”. *alferric necacenda Christo*, 1, 4at.; *iz alferres*, 4, 3; *persona alferra da lur alferra vezala*, 4, 2.
- ALFERKERIA (i.) “ociosidad, vagancia” *bota zureganic alferqueria*, 4, 2at.
- (ALKE) (i.) “vergüenza”. *losas, eta alques vzceica*, 2, 2.
- ALLEGATU (a.) “llegar”. *eriac allegatu eztaitecen vearden moduan*, 2, 1.
- (AMA) (i.) “madre”. *esan cion Amari*, 1, 3.
- (AMA BIRJINNA) (i.) “la Virgen María”. *Ama Virginari*, 1, 3at.; 1, 4at.
- AMABI (adj.) “doce”. *ami ceztera*, 1, 2at., “*amabi*” idatzi beharrear.
- (AMORE) (i.) “amor”. *Jaungoicoaren amores*, 1, 1at.
- AN (ad.) “allí”. *an arquicendiren guciac*, 2, 3; *ango*, 1, 1at.; *andic*, 1, 1at.; *aungoac (sic aun-)*, 1, 1at., okerra bide dena.
- ANAIA (i.) “hermano”. *borz anaia*, 1, 8; *anaia gazteaganic*, 1, 8.
- ANDI (adj.) “grande”. *milagro andi hura*, 1, 2at.
- (ANDITASUN) (i.) “magnitud”. *vere anditasunas*, 4, 4.
- ANDRE (i.) “mujer, señora; esposa”. *Andre...prestu bat*, 3, 1; *nere Andreari*, 4, 3.
- ANIMALE (i.) “animal”. *animale andien ertean*, 1, 5at.
- ANIZ (adj.) “mucho”. *gauza aniz*, 1, 1; *anizetan ‘askotan’* 2, 3at.; *erremedio aniz escacendu*, 4, 3at.
- (ANTIGOA) (i.) “antigüedad”. *Antigoasko Filosofo sabioac*, 1, 1at.
- (APEZ) (i.) “sacerdote”. *vere lagun Apezac*, 1, 4at.

- (APOSTOLU) (i.) “apóstol”. *Apostoluac*, 1, 1at.; *Apostoloac*, 1, 7at.; *Apostolei*, 1, 2at., okerra edo.
- (AR) (i.) “gusano”. *zure gorpuz arrac janbearduten orren osasunagatic*, 2, 4.
- ARA (ad.) “ecce”. *Ara vere agoco hiza*, 1, 6; *hara*, 4, 3at.; *araraco videa*, 1, 4at.
- (ARAGI) (i.) “carne”. Ik. ARANZA.
- ARANZA (i.) “espina”. *munduco aranza guiciac vaño*, 1, 5at.; *aranzac araguiari oñace, eta dolore zorroza ematendion bezala*, 1, 5at.
- ARAZI (a.) “inducir, obligar”. *ihoaracicioeten (Sansoni) jateco laborea*, 3, 2at.; *billarazten*, 2, 3at.
- ARBOLA (i.) “árbol”. *arbola viciac*, 3, 2.
- (ARDO) (i.) “vino”. *ardoa*, 4, 2at.
- (ARGITU) (a.) “iluminar”. *arguitucodiote entendimentue*, 4, 2.
- (ARI) (a.) “ocuparse, emplearse”. *arien arien arguituco diote*, 4, 2, *aries aries veracendu*, 4, 4.
- ARI (i.) “hilo”. *ari birua pasacenden bezala (horrazaren veguitic)*, 1, 5at..
- ARIMA (i.) “alma”. *arima, eta gorpuzari*, 1, 7at. NOTA. Erabiltzen du *anima* ere: *animeri*, 1, 8at.
- (ARIN) (adj.) “ligero, liviano”. *legue ariña*, 2, 4at.
- (ARITU) (a.) “ocuparse, emplearse”. *on eguiten arizea*, 4, 2.
- ARK (io.) “aque!”. Ik. URA.
- (ARKINDU)/(ARKITU) (a.) “encontrar, hallar; encontrarse, hallarse”. *arquituric Dictamo darizon belarra*, 2, 4; *arquincenzara*, 2, 4. NOTA. Gehiaho *arkitu* bestea baino.
- ARLOTERIA (i.) “holgazanería (?)”. *gaizquieria, eta arloteria*, 4, 3at.
- ARRAI (i.) “pez”. *bort (sic -t) hogui, eta arrai bazuec*, 1, 2.
- ARRAS (ad.) “del todo”. *arras verac hucicituen*, 1, 8at.
- (ARRASTO) (i.) “huella”. *atozte nere arrastotic*, 1, 4.
- (ARRAZU) (i.) “razón”. *sujetadadin arrazura*, 4, 2at.; *milla arrazues obequiago esandaiteque*, 1, 5. Ik. (ARRUZU).
- (ARRI) (i.) “piedra”. *Arria gogorra izanagatic*, 4, 4.
- (ARRIGARRI) (adj.) “terrible, espantoso”. *den arrigarriena izanagatic (vecatua)*, 2, 2at.
- (ARRITU) (a.) “espantarse, asustarse”. *arrituric*, 3, 1at.
- (ARRUZU) (i.) “razón”. *arruzua ematendu*, 4, 4. Ik. (ARRAZU).

- (ARTE) (i.) “espacio, intermedio”. *etorricen artraño*, 1, 7; *illartraño*, 3, 3; *hill atraño* (sic *at-*) 1, 4; *orai atraño* (sic *at-*), 3, 4; *secretuan dagoan artraño*, 3, 4. *Ik.* (ERTE).
- ARTU (a.) “coger, tomar”. *conturic artu gabe veren echeco gauzas*, 1, 1at.; *ardegun*, 1, 2at.; *areztezan*, 2 4at.
- (ASARRATASUN) (i.) “enfado, enojo”. *asarratasunaren*, 1, 6at.
- (ASEGIN) (i.) “placer, satisfacción”. *emengo aseguñac, eta ondasunac naitugu*, 1, 4at.
- (ASENTU) (i.) “asiento, anotación”. *asentuco librutic*, 3, 2.
- ASI (a.) “empezar”. *vera asi cen eracusten*, 1, 4.
- (ASINTASUN) (i.) “comodidad, desahogo”. *edequicen diolaric janetic, edaritic, lotic, eta verce edocein asimtasunetic* (sic *asim-*) *cerbait*, 4at.
- ASKI (adj.) “suficiente, bastante”. *asqui ezpailiraque*, 1, 2; *claro asqui*, 1, 4at.; *motiboric asqui*, 3 1at.
- ASKO (adj.) “mucho”. *asco pensamentu*, , 3, 3at. *Ik.* ANIZ, gehienetan ageri dena.
- (ASOLA) (i.) “cuidado, preocupación”. *asolaric eztuenac aiec (vecatuac) eguiñas*, 2, 1at.
- (ASPERTU) (a.) “satisfacer, dar contento; aburrirse, cansarse”. *hizanendira asper-tuac, eta contentatuec*, 1, 6; *ez odi dira aspercen essateas*, 2, 2at.
- (ASTO) (i.) “burro, asno”. *astoari bezala*, 3 2at. *Ik.* ABRE.
- ATRA (a.) “salir”. *atracen andic*, 1, 1at.; *atraco nauc*, 4, 3at.
- (ATRIBU) (i.) ‘osado (?), atrevido (?)’, *hicez trebe eztirenac, obras atribuac dira*, 1, 4st.
- ATXEKI) (i.) “disculpa, excusa”. *isilldu bear dituten achequiac*, 2, 2at.
- (ATZENDU) (a.) “olvidar”. *azcenduric defuntuas*, 3, 3at.
- (ATZERATASUN) (i.) “retraimiento”. *Jaungoicoaren gaucetaco azceratasuna*, 4, 4at.
- (ATZE) (i.) “parte posterior”. *azcetic esatendirelaric*, 3, 4; *acetic*, 3, 2at.
- AU (io.) “este”. *au gucia*, 1, 1; *auda* “hoc est”, 3, 4at.; *naturale infame au*, 2, 2; *onec penacendu*, 2, 2; *oni*, 1, 7at.; *onequi*, 1, 1; *onena*, 1, 5; *onetas*, 1, 1at.; *onetan*, 2, 2at.; *onetaco*, “ad hoc”, 4 1at.
- AUEK (io.) “estos”. *Bienaventuranza auec*, 1, 6; *ondasun guci auhec*, (sic *-h-*), 3, 2; *auhec hucias*, 3, 4at.; *abec*, 3, 1; *ocasio abec*, 4, 1at.; *auel*, 1, 3; *auequi*, 1, 3; *aben*, 3, 3; *abequi*, 4, 2at.; *abes*, 3, 2at. *NOTA.* Gerta daiteke hitz barreanean dauden *-u-* horiek, *b* grafema bezala irakurri behar izatea. Beraz, *abec, abei, etab.*

(AUR) (i.) “niño”. *Jesus aurra*, 1, 3.

(AURRE) (i.) “adelante, parte delantera; tiempo anterior”. *genden aurren*, (sic -en), 3, 4at.; *gucien aurrean*, 2, 3; *aurretic*, ‘antea’, 2 lat.; *aurrera*, 1, 2; 3, 4; etab.

AURTEGI (i.) “frente”. *aurtegui eguin cioten*, ‘contra eguin cioten’, 1 3at.

(AZKEN) (adj.) “último”. *azqueneco horduan*, 3, 3at.; *azquenean*, 1, 2.

(AZPI) (i.) “parte baja”. *oñen azpico loa*, 1, lat.; *obligacio andiaren azpian zaude*, 3, 4at.

B

1 BA- (au.) “sí”. *ala hizanenda obracen bada*, 1, 6at. *Ik. BALDIN*.

2 BA- (au.) “sí, ya”. *hicusiric baciola*, 1, lat.; *badaquigu*, 1, 5.

BADA (j.) “pues, ya que; pues, por tanto”. *bada...abrea vaño abreagoa zara*, 1, 3at.; *certaco bada galdecen diote?*, 1, 2.

BAGE (i.) “carencia”. *nior icussi nai baguea*, 3, 2at.

BAI (ad.) “sí”. *bai por cierto*, 1, lat.; *nic ere bai*, 1, 8at.

1 BAIT- (au.) “que, el cual”. *prenda ederrarequi, baita cerua*, 1, 8at.

2 BAIT- (au.) “sí (?), ya (?)”. *cerengatic ezpaita asqui esanen*, 1, 7; *cerengatic orlacoac ezpaitu*, 2, lat.; *contentu hizan ezpaiciran*, 1, lat. **NOTA.** Uste dugu, zenbait aldiz *zergatia* adierazten duela.

BAINZEIT (ad.) “al menos, por lo menos”. *Ik. BEINZET*.

BAITAN (p.) “en”. *verenbaitan*, 1, lat.; *aren baitan*, 1, 2; *Jesusenbaitan*, 1, 4at.

BAIZIK (j.) “sino”. *eztugu berceric eguiñen gogoac ematenduguna* (sic -du-) *vaicic*, 1, 4at.; *alferrac pensamentu gaistoac eguiten baicic eztaqui*, 4, 2at.

BAKAR (adj.) “único, solo”. *confesorea guizon vacarbat da*, 2, 3; *guizon bacarbat*, 2, 3.

(BAKE) (i.) “paz”. *Vaquea*, 1, 6at.

(BAKETU) (a.) “hacer las paces”. *Jaungoicoarequi, gizona baquecea*, 1, 4at.

(BAKOSO) (adj.) “pacífico”. *Biena venturatuac dira vacosoac*, 1, 6.

(BAKOTX) (io.) “cada uno”. *vacochari*, 1, 2; *vacocharen faltas*, 3, 1.

BALDIN/BALIN (ad.) “acaso”. *baldin errorcen*, (sic -rr-) *bada*, 2, 3at.; *balinbazu billacen*, 2, 4.

(BALIATU) (a.) “aprovecharse, hacer uso”. *abetas maiz valiecebada*, 4 at.

BALIO (i.) “valer, valor”. *gueago valio du*, 2, 4.

- (BANATU) (a.) “esparcir, difundir”. *erreputacioa huztenduzu...banatuco duen...mingañean*, 2, 4; *banaturic ezpadago*, 3, 4.
- BAÑA (j.) “mas, pero”. *vaña gueienac joatendira*, 1, 1; *vaña guertatuco zaizu verceari bezala*, 4, 2.
- BAÑO (j.) “que” *abrea vaño abreagoa zara*, 1, 3at.; *munduco aranza guciac vaño*, 1, 5at.; *vera baño gueago*, 3, 2at.
- (BAPEDRA) (io.) “cada uno, uno mismo”. *vapedrac naizuen gucia janic*, 1, 2at.; *bapedrac duenaren contra*, 4, 3at..
- BARBER (i.) “médico”. *Barber, edo Medicua*, 2, 4.
- BARKATU (a.) “perdonar”. *varcatu agravio eguiña*, 1, 5at.; *Esaiei varcaceco*, 1, 5at.; *barcacezotela*, 1, 4at.
- (BARKAZIO) (i.) “perdón”. *barcacioa escaceco*, 3, 4at.
- (BARREN) (i.) “interior”. *barreanean*, ‘intus’, 2, 4; *viozaren varreneraño*, 2, 2at.; *vapedrac beguirabezo vere barrenari*, 3, 3at.
- (BARUTU) (a.) “ayunar”. *barucearequi*, 2, 2at. eta 4, 2at.
- BAT (adj.) “un, una”. *zuetatic bat*, 1, 4; *erri batetic vercera*, 1, 1; *sierbo vati*, 2, 2; *guizon bati*, 2, 4at.; *dicipulubatei, (sic -ei)*, 1, 2.
- BATAIO (i.) “bautismo”. *festa, eztaí, Bataio, difuntuen funcio*, 1, 5at.
- BATERE/BATRE (adj.) “ningún”. *becaturic batere ezaio varcacen*, 2, 1at.; *vecaturic batre*, 2, 1; *batre pasioneric gabe*, 4, 2.
- BAZUEK (adj.) “unos”. *erremedioembazuec ematendira*, 3, tituluán; *lecubazueta-tic*, 1, 1.
- BEAR (i.) “necesario, necesidad”. *cer eguin bear zuen*, 1, 2; *erremedio gueiagoren bearra dela*, 4, 3at.; *vearden moduan*, 2, 1.
- (BEARTU) (adj.) “en necesidad, necesitado”. *ezagutuzuen beartua cegola gendea*, 1, 2.
- (BEDIKATU) (a.) “bendecir”. *bedicaturic Christoc borz oguiac*, 1, 2 at.
- (BEGI) (i.) “ojo” *veguieac goraturic*, 1, 2; *beguiac atraric*, 3, 2 at.; *vecatu guciac veguiten arturic*, 1, 4.
- (BEGIRATU) (a.) “mirar, mirar, tomar en consideración; cuidarse, guardarse”. *cearretic beguiracea*, 3, 2at.; *Jauncoicoari veguiraturic*, , 6 at.; *Beguirá ordea, aniz hero oc eguitendutena eguitea*, 4, 4.
- BEGIREZE (i.) “mirada”. *veguirece, eta adisquide emacumequi izatetic*, 4, 1at.
- BEINZET (ad.) “al menos, por lo menos”. *Nic beincet icusten dut*, 4, 3at. *Ik. BAINZEIT.*
- BEKAIN (j.) “tan...como”. *ni aiec vecain guraso hunratuen humea naiz*, 1, 8at.
- BEKATORE (i.) “pecador”. *Eri vecatore tristea*, 2, 1; *Becatore*, 3, 3.

- BEKATU (i.) “pecado”. *lau vecatu principalac*, 1, 3at.; *becatu*, 3, 4.
- BELAR (i.) “hierba”. *Ditamo darizon belarra jatendu*, 2, 4; *belar onac*, 2, 3at.
- BELDUR (i.) “miedo, temor”. *beldur ciran Sansones*, 3, 2at.; *veldur*, 2, 2; *beldurric niorc izan eztezan*, 2, 2 at.
- (BELDURTU) (a.) “atemorizarse, asustarse”. *castigatuas beldurcendela gaistoa*, 3 at.
- (BELLA) (i.) “romería”. *confesio ona bezalaco bellaric*, 2, 4; *velletara doacenac*, 1, 1.
- BEÑERE (ad.) “nunca, jamás”. *alferric veñere ez egotea*, 4, 2.
- BERA (io.) “él / el mismo, mismo”. *gure Maistru Jesus, vera asi cen*, 1, 4; *Jaungoicoac verac*, 1, 4at.; *verari iduriagatic*, 4, 1.
- (BERATU) (a.) “ablandar”. *aries aries veracendu*, 4, 4.
- BERE (io.; adj.) “su, suyo (de él/ellos)”. *vere errezu moduac*, 1, 1; *Apostoluac...vere vici gucian*, 1, 2; *Bere buruaren jaun, eta jabe diranac*, 1, 6at.; *verebaitan ‘beren baitan’*, 1, 6at.
- (BEREIZI) (a.) “distinguirse, diferenciarse”. *ez gazteric, ez zarric vereisten dela*, 1, 5at.
- BERELA (ad.) “en seguida, inmediatamente”. *berela izulibeardio*, 3 3at..
- BEREN (io.; adj.) “su, suyo (de ellos)”. *eta verena eguiteco*, 3, 2at.; *verenbaitan*, 1, 1at.; *veren naiera, eta gustoa*, 3, 1at.
- BERES (ad.) “de por sí”. *veres ez izanagatic*, 2, 1at.
- (BEROTASUN) (i.) “calor”. *caridadeco berotasuna*, 4 4at.
- (BEROTU) (a.) ‘calentar, inflamar’. *veroturic vorondatea*, 4, 2.
- BERREUN (adj.) “doscientos”. *verreun*, 1, 2.
- BERRI (adj.) “nuevo; noticias”. *legue berribaten parazalea*, 2, 4at. *berriac jaquiteagatic*, 1, 1.
- BERRIRO (ad.) “de nuevo, otra vez”. *verriro*, 1, 7at.
- BERRIS (a.) “renovarse; hacer de nuevo, repertir”. *golpea berritucezaion*, 1, 8at.; *verritu bearditu confesio gaisto guciac*, 2, 1.
- BERROGEI (adj.) “cuarenta”. *verrogeui urten aldean*, 1, 3.
- BERZE (adj.) “otro”. *verce lecuetara*, 1, 1at.; *ala vatari, nola berceari*, 3, 3at.; *verceren gauza daucanac*, 3, 3.
- BESO (i.) “brazo; rama”. *arbolaren beso ihartuac*, 3, 2; *vere vesoetan ceuquelaric Jesus aurra*, 1, 3.
- (BETE) (adj.) “lleno”. *oguis beteac*, 1, 2at.

BETI (ad.) “siempre”. *beti*, 3, 1at.; *veti*, 2, 3at.

BEZALA (j.) “como”. *legueac manacen zuen bezala*, 1, 3; *eguin dezoquen vezala*, 3, 3at.; *guc vearbezalacoa da*, 1, 2at.

(BEZANBAT) (ad.) “en cuanto, en calidad de”. *guizonen bezan batean*, 1, 7at.

BI (adj.) “dos”. *bi eriotara*, 1, 7; *biac*, 3 1at.

BIALDU (a.) “enviar, mandar”. *bialdu ninduen*, 1, 5.

(BIAR) (ad.) ‘mañana’. *biarco egunera*, 4, 1at.

BIDE (i.) “camino”. *vide ceruracoa*, 1, 5; *Dembora vere videan joanic*, 1, 8at.

BIGARREN (adj.) “segundo”. *bigarren persona*, 1, 5.

(BILDU) (a.) “recoger”. *ogui sobratua bilceco*, 1, 2at.

BILLATU (a.) “buscar”. *billatu, eta arqituric*, 2, 4; *billacen*, 2, 1at.

BIOZ (i.) “corazón”. *vioz garbia*, 1, 6; *viocez varcacendiozula*, 3, 3.

BIRTUTE (i.) “virtud; virtud, poder”. *virtute andiagoric*, 1, 1at.; *virtuteric vecatuac barcaceco ezuten*, 2 4at.

(BIRU) (i.) “hebra”. *Ik. 1 ARI.*

(BISTU) (a.) “suscitar”. *virtute, eta obra onac vistucera*, 1, 3at.

1 BIZI (i.) “vida”. *vere vici gucian*, 1, 2; *vicibat duen bezala*, 3, 1.

2 BIZI (a.) “vivir”. *vici oiden año cuidado gueagorequi vicidadin*, 3, 1; *bici*, 4, 3at.

BIZIZE (i.) “vida”. *aien vicice era*, 1, 5.

BORONDATE (i.) “voluntad”. *vorondate osoarequi*, 1, 7at.

BORZ/BORT (adj.) “cinco”. *borz hogui*, 1, 2; *bort hogui*, 1, 2, *okerra edo*.

BORZGARREN/BOSGARREN (adj.) ‘quinto’. *borzgarren*, 4, tituluán; *Bosgarren*, 4, 2.

(BOTA) (a.) “tirar, arrojar”. *votazazu zureganic*, 2, 3; *botacen*, 2, 1.

(BURU) (i.) “cabeza”. *vere burua*, ‘se ipsum’, 1, 4; *zure buruari*, 4, 3at..

D

DAMU (i.) “pesar, pena; pesar, arrepentimiento”. *damu arcenzuten*, 1, 1; *damu, eta pena*, 3, 1.

(DAMUTASUN) (i.) “pesar, arrepentimiento”. *damutasunarequi*, 4 1at.

(DEITU) (a.) “llamar”. *Jaungoicoaren seme deituac*, 1, 6; *juduac deicen ciran*, 1, 3; *irturri*, (sic *ir-*) *sandua deicendute*, 2, 1.

DENBORA (i.) “tiempo”. *dembora gucietan*, 4, 1at.; *dembra* (sic) *gucietaco gendeac*, 3, 3.

(DESTXOSO) (adj.) “dichoso”. *deschoso*, 1, 8at.

DEUS (io.) “nada”. *au deus exta*, 1, 1at.; *deustan gendeac eztauquetenac*, 4, 4at.

DIABRU (i.) “diablo”. *Diabru mutuac*, 2, 2; *Diabruac*, 2, 1; *diabruac*, 4, 2at.

DIFRENTATU (adj.) “diferente”. *bi nausi difrentatuac...ceruizacea*, 4, 4at..

DIOSALA (i.) “saludo”. *iza, diosala*, 3, 3; *diosalaric ez eguitea*, 3, 2at.

DIZIPULU (i.) “discípulo”. *dicipulubatei*, 1, 2; *dicipulubatec*, 1, 2; *vere dicipulei*, (sic *-lei*), 1, 2at., okerra edo.

DOAI (i.) “don”. *graciaren doai onequi*, 3, 1at.

DOKTORE (i.) “doctor”. *Doctore Ainguiruac*, 1, 7at.

DOLORE (i.) “dolor”. *dolore zorraza*, 1, 5at.

DOTRINA (i.) “doctrina”. *Adituric bada dotrina au*, 3, 4.

(DRETXO) (i.) “derecho”. *ceruraco zuen drechoa*, 3, 2.

E

EBAKI (a.) “cortar”. (*oguiac*) *ebaqui*, 1, 2at.; *illeac ebaqui*, 3, 2at.

(EDAN) (i.) “acto de beber”. *janean, eta edanean*, 1, 5at.

(EDARI) (i.) ‘bebida’. *janetic, edaritic*, 4, 2at.

(EDEKI) (i.) “quitar, despojar de”. *gracia edequiciona guizonari*, 1, 7.

EDER (adj.) “hermoso”. *lendabico graciarequi vecain eder, vecain eder*, 2, 3; *joi erder*, (sic *-rd-*) *abec*, 3, 3at., okerra nonbait.

EDERKI (ad.) “bien”. *Ai cein ederqui*, 3, 3at.

(EDERTU) (a.) “embellecer”. *ederturic arima*, 2, 4at.

EDO (j.) “o”. *Gure hizate, edo naturaleza*, 1, 7.

EDOZEIN (io.) “cualquiera”. *edocein dela*, 1, 6at.; *edocein penitencia*, 2, 2at.; *edo ceñec*, 3, 3at.

EGARRI (i.) “sed”. *egarri direnac*, 1, 6.

EGIA (i.) “verdad”. *egua aiequi*, 4, 2.

EGIN (a.) “hacer”. *eguin cioten*, 1, 8; *eguiñic*, 1, 2at.; *eguinic*, 1, 1at.; *eguiñen*, 1, 1.

EGINAL/EGIÑAL (i.) “esfuerzo, empeño”. *eguin al guzcia*, 2, 1; *eguiñ al guciac*, 3, 1.

- EGON/EGONDU (a.) “estar, permanecer”. *baldin egon bazara*, 3, 4; *isillic egon-duninzan*, 2, 2.
- (EGUN) (i.) “día; hoy”. *aguean eta egunean*, 2, 2at.; *egun losagarriartan*, 2, 3; *’egungo nere pensamentu...gucias*, 4, 3.
- (EGUNORO) (ad.) “diariamente”. *egun oroco pena abequi*, 4, 2at.; *egun hora*, (sic -a), 4, 2at., okerra nonbait.
- (EIZA) (i.) “animal salvaje”. *Acienda, eta mendieco eizac*, 2, 3at.
- (EIZLARI) (i.) “cazador”. *eizlariac eman dion golpea*, 2, 4.
- (EKARRI) (a.) “traer”. *ecarriric*, 1, 2at.; *eccarcechetela*, 1, 2at.
- ELDU (a.) “venir”. *eldubaita vecatua galcera*, 1, 3at.
- ELIZA (i.) “iglesia”. *Eliza guizon*, 1, 3.
- (ELKAR) (io.) “uno y otro, mutuamente”. *biac elcarrequi baitabilza*, 3, 1at.
- (ELKARGANATU) (a.) “juntar, reunir”. *ezta guciac elcarganatuagatic ere*, 4, 4.
- (EMAKUME) (i.) “mujer”. *emacumea*, 1, 1.
- (EMALE) (i.) “dador”. *chasco emaleac*, 3, 1.
- EMAN (a.) “dar, entregar”. *vicia eman baizuten aren amores*, 1, 2.
- EMEN (ad.) “aquí”. *emen eta verce munduan*, 2, 2at.; *emengo*, 1, 1at.
- (ENGANZALE) (i.) “engañador”. *enganazalea*, 4, 3at.
- (ENTENDIMENTU) (i.) “inteligencia”. *entendimentua*, 4, 2.
- ERA (i.) “modo, manera”. *vicie era*, 1, 5.
- (ERABAZI) (a.) “ganar, obtener”. *hura erabazteagatic*, 1, 8at. *Ik. (IRABAZI)*.
- ERABILLI (a.) “emplear”. *astoari bezala erabilliaraciric, (errota arria Sansoni)*, 3, 2at.
- (ERAIKI) (a.) “poner, atribuir”. *eraiquicea, edo paraceza eztuen tacha*, 3, 4.
- ERAKUSI (a.) “mostrar, enseñar”. *Eracusizuen manso viecezcoa hizatea*, 1, 4; *esperenciac eracusten oi du*, 1, 1.
- (ERAMAN) (a.) “llevar”. *vere vicie eramanic*, 1, 8at.; *abre lotua bezala eramaten-dute*, 3, 2at.
- (ERANZUN) (a.) “responder”. *eranzuteco fiñeza paregabeco oni*, 1, 7at.
- (ERDETXI)/(ERDITXI) (a.) “lograr, obtener”. *ceruco osasun paregabea erdechico du*, 2, 3at.; *erdistendenac*, 2, 3at.
- ERE (ad.) “también; tampoco”. *aungoac*, (sic *aun-*) *ere provecha daitecen*, 1, 1at.; *ezta ere*, 1, 6; *eguitenbadu ere*, 2, 2at.
- ERI (i.) “enfermo”. *Eri vecatore tristea*, 2, 1; *eriac sendaceco*, 2, 1; *heriac*, 4, 3at.

- ERIO (i.) “muerte”. *Erio modu au*, 1, 7; *bi eriotara condenaturic cegon*, , 1, 7.
- (ERIOZE) (i.) “muerte”. *trabaju, eta eriocea padecieczan*, 1, 7at.
- (ERITASUN) (i.) “enfermedad”. *condenacioaren eritasunatic*, 2, 3at.
- (ERIZI) (a.) “llamar(se)”. *Dictamo darizon belarra*, 2, 4; *gaiz bezala darizo gauza onei*, 4, 4at. NOTA. Bigarren adibidean ‘estimar’ da.
- ERO (i.) “loco”. *hero oc eguitendutena*, 4, 4; *essan oida eroa edequies cenzacen dela*, 3, 1at.
- (ERORI) (a.) “caer”. *lurrera erorceco*, 4, 1at.; *erorcembaita*, 4, 1at.; *errorcen* (sic *-rr-*), 2, 3at., okerra nonbait.
- (EROSI) (a.) “comprar”. *erosteco diruac balire ere*, 1, 2.
- ERRAN (a.) “decir”. *Ik. ESAN*.
- ERRAZ (ad.) ‘fácilmente’. *errazago da*, 4, 4; *ezta erraz... hizatea*, 1, 2at.
- ERRAZKI (ad.) “fácilmente”. *errazqui barcacen da*, 4, 4.
- (ERRE) (a.) “quemarse”. *errececo penan*, 2, 2at.
- (ERREFRAIN) (i.) “refrán, dicho”. *Dio errefrañac*, 4, 2at.; *Errefraña*, 4, 4.
- ERREGE (i.) “rey”. *Erregue Dauidec diona*, 2, 2; *ardezagun guciac gure Erreguezat*, 1, 2at.; *Erreguearen adisquidetasuna*, 3, 1at.
- (ERREINU) (i.) “reino”. *ceruco erreinue*, 1, 6; *ceruco erreinua*, 1.6.
- (ERREMEDIAZALE) (i.) “remediador”. *gure Erremediazalea*, 1, 2at.
- ERRENKURA (i.) “odio”. *errenqura, odioa*, 3, 2at.; *odio, edo errencurerequi zaude norbaiten contra*, 3, 3.
- (ERRESPONDATU) (a.) “responder”. *errespondacea*, 4, 2at.
- ERREZU (i.) “rezo, oración”. *vere errezu moduac*, 1, 1.
- (ERRI) (i.) “pueblo”. *anic erritan*, 1, 1; *errietaco tabernac*, 1, 5at.
- (ERROMA) (i.) “Roma”. *Erroman guertatucena*, 1, 4at.
- ERROTA (i.) “molino”. *errotta arribati loturic*, 3, 2at.
- (ERTE) (i.) “espacio intermedio”. *Genden ertean essan odia*, 3, 1at.; *aien erteco gau[za]*, 3, 3at. *Ik. (ARTE)*.
- ESAI/(ESAITASUN) “enemigo/enemistad”. *esai gaisto*, 2, 1; *esaitasunas*, 4, 3.
- ESAN/ERRAN (a.) “decir”. *esandugun gaucengatic*, 1, 1; *Essandiran*, 2, 1at.; *erran zue*, 1, 3at.
- ESGERO (?) “desde que”. *mundua den esguero*, 3, 3. *Ik. 3. testuko 15. oharra*.
- ESKATU (a.) “pedir, exigir; suplicar, rogar”. *Jaungoicoari escatu varcadezotela*, 1, 5at.; *confesio onac escacenduena*, 3, 3.

- ESKU (i.) “mano”. *escu, edo mingañean*, 2, 4.
- (ESTALKIN) (i.) “abrigo, amparo”. *gaunaren estalquiña billacea*, 3, 3.
- ETA (j.) “y”. *interesa, eta ondasunac*, 1, 1at.
- ETORRI (a.) “venir”. *etorri naiz*, 1, 1at.; *etorricocela*, 1, 2at.
- ETXE (i.) “casa”. *vere eche*, 1, 8.
- EUN (adj.) “cien”. *eun milla*, 3, 1.
- EZ (ad.) “no”. *eztaquiela*, 1, 1; *ezcen*, 1, 1; *ezpaikiran*, 1, 1at.; *ezuten*, 1, 1at.; *ezzen*, 1, 8.
- EZAGUMENTU (i.) “conocimiento”. *ceñec oranic ezagumentu osoric ezpaizuen*, 1, 8; *etorricen gaztea adiñera, eta onequi ezagumenture*, 1, 8at.
- (EZAGUN) (i.) “conocido”. *ezagunequi, adisquidequi*, 1, 8.
- EZAGUTU (a.) “conocer, saber”. *ezagutu dezazun ona*, 1, 3at.; *ezagutu eztechen*, 2, 1at.; *ezagucen*, 1, 1at.
- 1 EZE (j.) “que”. *pensazazu ongui, eze eztela izalico*, 2, 3at.
- 2 EZE (j.) “tan/de suerte - que”. *ain fuertequi, eze*, 2, 2at.; *alaco moduan, ece*, 2, 2at.
- 3 EZE (j.) “pues, ya que”. *atoz ongui prestatuic, ezce....*, 2, 1.
- 4 EZE (j.) “que”. *Ventures gueago valio du..., ezce zure arimarenac?*, 2, 4.
- EZIN (ad.) “(impotencia, incapacidad)”. *ecin essandezoquela*, 2, 2at.; *ezcin falta daitequena*, 3, 2at.
- EZTAI (i.) “boda”. *festa, eztai, Bataio*, 1, 5at.
- (EZUR) (i.) “hueso”. *ezur guciac*, 2, 2 *ezurretaraño*, 2, 1at.
- FERRA (i.) “herradura”. *ferra ilce baten faltan galcenda*, 4, 4.
- FESTA (i.) “fiesta”. *festa, eztai, Bataio*, 1, 5at.
- (FLAKATU) (a.) “debilitarse”. *flacaturic*, 4, 2at.
- (FRANKO) (adj.) “mucho, abundante”. *francotan adituagatic*, 1, 7

G

- GABE (p.) “sin, carente de”. *conturic artu gabe*, 1, 1at.; *malicia gabea*, 1, 5; *ondasun fingabeac*, 3, 1. *Ik. NERE.*
- GAIN (i.) “arriba, encima”. *vere gain*, 1, 7at.; *balego oñen gañean*, 4 1at.; *Confesio gaizqui eguiten oidiran gañean*, 2, tituluaz; *gucien gañetic gaistoena*, 2, 2; *gañaraco gauzac*, 1, 1at.

- (GAINDU) (a.) “sobreponerse, vencer”. *gainduco zaizula*, 4, 4at.
- GAISTAKERI(A) (i.) “maldad”. *gaistaquerie chiquia eguiteco*, 4, 4; *gaistaqueria bapedrac duenaren contra armacea*, 4, 3at.; *gaistaquerico incliñoa*, 4, 2.
- GAISTO (adj.) “malo”. *esai gaisto Diabruac*, 2, 1; *gauza gaisto chiquietaraco officioa*, 4, 4at.
- GAIZ (i.) “mal”. *gaiz onequi ez gaizquiceco*, 4, 1; *orlaco gaicic*, 3, 3; *vecatuaren gaizcetic*, (sic —zc—), 2, 3at.
- GAIZKI (ad.; i.) “mal, de mala manera; ma.”. *Confesio gaizqui eguiten oidiran gañean*, 2, tituluian; *gaizque escusaceco, eta ona obraceco*, 1, 3at.
- GAIZKIERI(A) “gaiztakeria”. *gaizquieria, eta arloteria*, 4, 3at. Ik. 4. testuko 24.oharra.
- (GAIZKIGILLE) (i.) “obrador del mal”. *gaizquigilleari ongui eguitea eracusizuen*, 1, 4at.
- (GAIZKITU) (a.) “empeorar (un enfermo)”. *Gaiza darraionari ematenzaizquio ez gaizquiceco erremedioac*, 4, 1.
- (GAIZOKI) (i.) “desgraciado” (?). *A gaizoquia losaric izan ez ciñuen vecatua eguiteco*, 2, 3.
- (GALANT) (adj.) “magnífico, muy bueno”. *honra, eta erreputacio galantarequi arquituco da*, 2, 4.
- GALDETU (a.) “preguntar”. *dicipulu batei galdetucion*, 1, 2.
- GALDU (a.) “perderse; destruir”. *eta galdu ez cedin*, 1, 7; *eldubaita vecatua galcera*, 1, 3at.
- (GALGARRI) (adj.) “perjudicial”. *costumbre gaisto eta galgarria*, 4, 3at.
- (GANBELU) (i.) “camello”. Ik. ABRE.
- (GAR) (i.) “llama”. *su, eta garretara*, 3, 2.
- (GARAITU) (a.) “vencer, superar”. *garaituric gaistaquerico incliñoa*, 4, 2; (*virtute gueiago dute tentacioac garaiceco*, 4, 1at.
- GARBI (adj.) “puro, limpio”. *garbi hizatea*, 1, 4at.
- (GARBITASUN) (i.) “pureza, castidad”. *castidade, eta garbitasunaren contra*, 4, 3.
- (GARIZIMA) (i.) “cuaresma”. *Garicimaco irugarren Igandeco Lecioa*, 2, tituluian; *Garicimaren Laugarren Igandeco predicu, do Leccioa*, 3, tituluian.
- GAU (i.) “noche”. *gau, eta egun*, 4, 3at.; *gauac*, 1, 5at.; *gauaren*, 3, 3; *gauean*, 2, 2at.
- GAUZA (i.) “cosa”. *gauza aniz eztaquiela*, 1, 1; *Jaungoicoaren aurrean aguerceco gauza izan dadin*, 3, 2.
- GAZTE (adj.) “joven”. *mutil gaztebatec*, 1, 2; *ez gazteric eta zarric vereisten dela*, 1, 5at.; *gasteena*, 1, 8.

- GEAGO/GEIAGO (ad.; adj.) “más”. *Ventures gueago valio du*, 2, 4; *cuidado gueagorequi*, 3, 1; *eta ez gueiago eguiteco*, 4, 1at.
- (GEIEN) (io.) “la mayoría, los más”. *vaña gueienac joatendira*, 1, 1; *conuersacio gueienetan murmuracea*, 3, 2at.
- GELDITU (a.) “quedarse”. *guelditu cen vere...ondasunequi*, 1, 8; *lenvaño gaizquia-go gueldidaitecen*, 2, 1.
- GERO (ad.) ‘luego’. *orai...*, *guero*, 2, 3; *gueroraco esperanza*, 1, 6at.
- GERTATU (a.) ‘suceder, acontecer’. *Erroman guertatucena*, 2, 4at.; *guerta daite-quezu loo zaudelaric*, 4, 1at.
- (GEZUR) (i.) ‘mentira’. *guezurra erranzuenean*, 2, 1at.
- (GEZURTI) (adj.) ‘mentiroso, falso’. *mundu onetaco consulo guezurtiac*, 4, 2.
- GIARI (i.) ‘guía’. *Guiari chusena*, *vide macurgabea*, *da Christo*, 1, 6.
- GISA (i.) ‘modo, manera; clase, especie’. *guisa onetan despeditu cituen*, 1, 8; *abre guisa auetan arquicen dira*, 1, 3at.
- GIZI (adj.) ‘todo’. *Ik. GUZI*.
- GIZON (i.) ‘hombre’. *guizon eguin baininzan*, 1, 5.
- GOART (i.) ‘cuenta, observación’. *goart emanic... cituela borz hogui*, 1, 2.
- (GOARTU) (a) ‘observar, darse cuenta’. *goarcen delaric*, 2, 1at.
- (GOGAITU) (a.) ‘hastiar, hartarse’. *necaturic*, *eta gogaituric*, 2, 4at.
- (GOGO) (i.) ‘mente, intención; gana, deseo’. *verceric gogoan dutela*, 1, 1; *gogoac ematen dizunean joatea*, 3, 3; *gogotic arcea*, *eta cumplicea*, 3, 3.
- (GOGOR) (adj.) ‘duro’. *Arria gogorra izanagatic*, 4, 4; *edocein penitencia den gogorrena*, 2, 2at.
- GOGORKI (ad.) ‘con rigor’. *abretasun guicias eguiñenzaizu gogorqui*, 1, 3at.
- GOGORTU (a.) ‘negarse, obstinarse en no’. *vecatore gogortucena... essatea confesioan vecatuac*, 2, 3.
- (GORATU) (a.) ‘alzar, levantar’. *Jaungoicagana goratuco du vioza*, 4, 3; *veguiac goraturic*, 1, 2.
- GORPUZ (i.) ‘cuerpo’. *zure gorpuzaren lecu losaizunean*, 2, 4; *zure gorpuz arrac janbear duten orren osasunagatic*, 2, 4.
- GOSE (i.) ‘hambre’. *gose*, *eta egarri direnac*, 2, 6.
- GU (io.) ‘nosotros’. *gu vice garan moduan*, 1, 5; *guc*, 1, 2at.; *guregatic*, 1, 5.
- GURASO (i) ‘padre y/o madre’. *vere gurasoac*, 1, 8; *gurasoric gabe*, 1, 8at; *guraso honratuen humea naiz*, 1, 8at; *gurasuequi*, 1, 8.
- GURE (adj.) ‘nuestro’. *Christo gure Jauna*, 1, 1.

(GURUZE) (i.) 'cruz'. *gurucean*, 1, 8.

GUTI (adj.) 'poco'. *naiz dela gauza guti*, 4, 2at.; *eta ain guti*, 1, 5at.; *ain guti* (sic -i-), 1, 5at.

(GUZI) (adj.) 'todo'. *au gucia ongui da*, 1, 1; *guciz ignorantea ezpada*, 2, 1at.; *guzcia* (sic -zc-) 2, 1; *guicia hizanducen guri eracustea*, 1, 4. NOTA. Gehiennetan (GUZI).

H

HAZIENDA (i.) 'ganado; hacienda, bienes'. *Acienda, eta mendieco eizac*, 2, 3at.; *hacienda, edo ondasunetan*, 3, 3at.

HEREDANZIA (i.) 'herencia'. *heredancia*, 3, 3at.

HUMIL (adj.) 'humilde'. *humilla hizanducen*, 1, 4at.

(HUMILDU) (a.) 'humillarse'. *humilduco da gure abre soberbio au*, 4, 2at.

HUMILKI (ad.) 'humildemente'. *humilqui*, 2, 4at.

(HUNRATU) (adj.) 'honrado'. *guraso hunratuen humea*, 1, 8at. *Ik. ere Andre noble, honratu* (sic ho-), 3, 1.

I

(HI) (io.) 'tú'. *nic* (sic -c) *emendic aurrera hitas victoriarequi atraco nauc*, 4, 3at.

IA (ad.) 'a ver; ya'. *galdetucion ia cer zuen*, 2, 2; *eman dezaque ia vere anima galdu, eta illzat*, 4, 1at.

(IHARTU) (a.) 'secar(se)'. *penace vra ezurretaraño sarturic iharcenbaititio*, 2, 2at; *arbolaren beso ihartuac*, 3, 2.

HIBILLI (a.) 'andar; ocuparse'. *Juedean* (sic -e-) *hibillicen predicacen*, 1, 3; *ibilceco*, 2, 2; *ilbillico* (sic -ilb-), 4, 2at., okerra nonbait.

IDUKI (a.) 'tener'. *segurozat iduqui dezaquezu*, 4, 4at. *Ik. HUDUKI.*

IDURI (a.) 'parecer'. *iduriaraztendizu Satanasec*, 2, 3; *iduri zaiote*, 4, 3at.

(IGANDE) (i.) 'domingo'. *irugarren Igandeco Lecioa*, 2, tituluian.

(IKARATU) (a.) 'asustarse'. *icaracecoda... atrebicea*, 3, 2at.

HIKASI (a.) 'aprender'. *eztute hicasinai hizandu*, 1, 3.

HIKUSI (a.) 'ver; considerar, reflexionar'. *Gendeac... joatendira... gendeac hicus-teagatic, eta hicusu dezaten*, 1, 1; *Hicusazue cer legue modua den*, 2, 4at.; *icuszuen Diabrua*, 2, 2.

ILZE (i.) 'clavo'. *Ik. FERRA.*

- HILL** (a.) 'morir; matar'. *Jaiocenetik hill atraño* (sic *at-*), 1, 4; *illartraño*, 3, 3; *illcendu (arima)*, 4, 1.
- (ILLE)** (i.) 'pelo'. *illeac ebaqui vere esaiac*, 3, 2at.
- INDAR** (i.) 'fuerza'. *edequicendio oneraco vide, eta indar gucia*, 2, 2at.
- INDARGABE** (adj.) 'débil, sin fuerzas'. *ain flaco, eta indargabe guelditucen, eze*, 4, 1at.
- (INFARNU)** (i.) 'infierno'. *infarnura condenaceco estaduan*, 4, 1; *infarnuco su, eta garretara*, 3, 2.
- (INKLIÑO)** (i.) 'inclinación'. *garaituric gaistaquerico incliñoa*, 4, 2. *Ik. inclinacio*, 3, 1.
- INTERESA/INTRESA** (i.) 'interés, bien(es)'. *interesa, eta ondasunac*, 1, 1at.; *intresa, hacienda, edo ondasunetan*, 3, 3at. **NOTA.** *Interesa* gehiago erabiltzen du *intresa* baino.
- IHO** (a.) 'moler'. *ihocarioeten* (sic *-cioe-*) *jateco laborea*, 3, 2at.
- *IO** (a.) 'esan'. *dio*, 1, 1at.; *diona*, 2, 3.
- (IOLAS)** (i.) 'broma, diversión'. *iolasagatic*, 3, 4.
- (IRABAKI)** (a.) 'decir, manifestar'. (*confesoreac*) *irabaquicen, edo señalacen badu norc confesatu dituen*, 2, 2at.
- (IRABAZI)** (a.; i.) 'ganar; ganancia'. *ondasun seculacoac hirabaztea*, 1, 4at.; *cer irabaztenda?*, 3, 2; *eguiten duen irabacia da*, 3, 2.
- (HIRAZARRI)** (i.) 'despertar'. *hirazarriric an (infarnuan) arquicea*, 4, 1at.
- HIRE** (adj.) 'tu, de tí'. *ni izanen nauc hire esaia*, 4, 3at.
- (HIRIKI)** (a.) 'abrir'. *cerua hiriquicea*, 1, 4at.; *justoa cucha iriquian peligru andian dago escua botaceco*, 4, 1at.
- (HIRU)** (adj.) 'tres'. *hiruretatic bigarren persona*, 1, 5.
- IRUGARREN** (adj.) 'tercero'. *Irugarren erremedioa*, 4, 2; *Irugarrena*, 2, 1at.
- HISILL** (adj.) 'callado, en silencio'. *isillic egondu ninzan*, 2, 2; *arc hisill hisilla erranenditio conueniazquion eguiac*, 4, 2.
- HISILLDU** (a.) 'callar, no manifestar'. *isilldu bear dituten achequiac*, 2, 2at.; *hisillceas ezta oi penaric izaten*, 4, 2at.
- (HISPILLU)** (i.) 'espejo, modelo'. *Hispillua eguitencelatic gucienzat*, 1, 4at.
- (HISUTU)** (a.) 'enceguecer'. *ez liraque hisutuco hisucen diren bezala*, 4, 3.
- ITURRI** (i.) 'fuente'. *arc iturri onetan botacenduen cusu gaistoarequi*, 2, 1; *iturri* (sic *irt-*) *sandua*, 2, 1, okerra nonbait.
- (HITXASO)** (i.) 'mar'. *Galileaco hichasoaren costetan*, 1, 1at.

- (ITXISUR) (i.) 'gotera'. *ichisura chiquia izanagatic aries aries veracendu (arri gogorra)*, 4, 4.
- (HITZ) (i.) 'palabra'. *iz ematearequi*, 3, 3at.; *hizes esancezaten*, 1, 2.
- (HIZALI) (a.) 'apagarse'. *etzela izalico... su penagarri ori*, 2, 3at.; *su fiñic eztuen vra hizalicoda*, 2, 3at.
- HITZIN (a.) 'acostarse; darse a'. *eztadilla hizcin, eta lotan sartu*, 4, 1at.; *gau horo izciñ baño lenago*, 4, 3; *ardora iziñac diranac*, 4, 3.
- ITZULI (a.) 'volver, regresar; devolver, restituir'. *izulibearduzu Jaungoicagana*, 3, 3; *vacochari edequizona izulcen cebillala*, 2, 2; *losa izzulcen*, 2, 2.
- HIZAN (a.) 'ser'. *contentu hizan ezaiciran*, 1, 1at.; *izangaitecela*, 1, 5at. *Ik. HIZANDU.*
- HIZANDU (a.) 'ser'. *aniz erritan hizanducen*, 1, 1; *eztute hicasi nahi hizandu*, 1, 3.
- HIZATE (i.) 'naturaleza'. *hizate, edo naturaleza*, 1, 7; *izates, eta naturalezas*, 3, 1.

J

- JABE (i.) 'dueño, poseedor'. *lurraren jabe*, 1, 6; *bere buruaren jaun, eta jabe*, 1, 6at.; *Jabearen*, 3, 3.
- JAIO (a.) 'nacer'. *Jaiocenic hill atraño (sic at-)*, 1, 4.
- (JAIOZE) (i.) 'nacimiento'. *jaioces dacargun vecatuagatic*, 1, 7.
- (JAITXI) (a.) 'descender, bajar'. *guertadaitequezu loo zaudelaric infamura jaistea*, 4, 1at.
- JAKIN (a.) 'saber'. *jaquin cedin aien siñestamentua*, 1, 2at.; *Jaquiñic zaudeque bada*, 2, 2at.
- JAN (a.; i.) 'comer; comida'. *Ik. (AR) eta jaten*, 2, 4; *janetic, edaritic, lotic*, 4, 2at.
- (JARDUKI) (a.) 'hablar, conversar'. *hisillceas ezta oi penaric izaten, bai ordea jarduquiceas*, 4, 3
- JARDUKIZE (i.) 'conversación'. *jarduquice, eta conuersacio*, 4, 2at.
- (JARRAITU) (a.) 'tener, aquejar'. *naiz emen gaiza darraiona izanagatic*, 2, 4. *Ik. (GAIZKITU).*
- JAUN (i.) 'señor'. *Bere buruaren jaun, eta jabe diranac*, 1, 6at.
- JAUNGOIKO (i.) 'Dios'. *ain cierto nola Jaungoicoa Jaungoico den*, 1, 5.
- (JAUNGOIKOTASUN) (i.) 'divinidad'. *juntacen celaric Jaungocotasunarequi*, 1, 7.
- JENDE (i.) 'gente'. *hicusicuen gende anicec seguicenciola*, 1, 2.
- JOAN (a.) 'ir'. *joan oi dira*, 1, 1.

- JOATE (i.) 'ida, viaje'. *joate aiec*, 1, 1.
- JOI (i.) 'joya'. *bi joi erder* (sic *er-*) *abec*, 3, 3at.
- (JOKATU) (a.) 'exponerse (?), arriesgarse (?)'. *sarri (gáistaquerie) andietara jocatucoda*, 4, 4.
- JOKU (i.) 'juego'. *joqu gucietatic*, 4, 1.
- (JUDU) (i.) 'judío'. *erreinu gucicoac juduac deicen ciran*, 1, 3.

K

- KANPO (i.) 'fuera, parte exterior'. *veren varrenean, eta ez campoan*, 1, 6at.; *atra daitecen campora*, 2, 3.
- KARGU (i.) 'carga, mando; cargo, encargo; cargo, falta'. *cargu, eta obligacio dutenac*, 1, 5at.; *cargu emanendiotte aguien vere... herderoei*, 3, 3at.; *ceñi carguric eguiñen ezaion*, 1, 3at.
- (KOMERATU) (a.) 'comulgar'. *comecacenbada modu onetan*, 2, 1at.
- KOMEKAZIO (i.) 'comuni3n'. *comecacio gaisto guciequi batean*, 2, 1at.
- KONFESIOTEGI (i.) 'confesonario'. *confesiotegui batetic vercera*, 2, 2.
- KONSEJARI (i.) 'consejero'. *Jaquiñic zaude libru ombat dela consejari eguiascoa*, 4, 2.
- (KONSEJATU) (a.) 'aconsejar'. *guizona consejacenduelaric*, 1, 3at.
- (KONSENTIMENTU) (i.) 'consentimiento'. *consentimentua*, 4, 1at.
- KONSOLU (i.) 'gozo, alegría'. *mundo onetaco consolu guezurtiac*, 4, 2.
- KONTRA (p.) 'contra'. *vere lagun gucien contra*, 3, 2; *gracia eman dezola vecatuaren contraco*, 4, 2.
- KONTU (i.) 'cuenta, cuidado'. *Vere arimes contu dauquenac*, 2, 3at.; *contuan artuco dituzue*, 4, 1; *contuan dagonarenzat*, 4, 3at.; *vaña contu zure lotsa orrec se[cu]lacoa eman eztazazun*, 2, 4at.
- (KONTURATU) (a.) 'darse cuenta'. *ezpazara conturacen*, 1, 3at.
- (KORRUTU) (i.) 'odio, aversi3n'. *siñesqui arcea arencontra corrutua*, 4, 3at.
- (KOSTUNBRATU) (a.) 'acostumbrarse'. *costumbracen delaric chiquiec ez equitera*, 4, 4.
- (KRISTANDE) (i.) 'cristianismo'. *ni christandean jaioa naiz*, 1, 8at.
- KRISTIO (i.) 'cristiano'. *ala da christio alferrac*, 4, 2.
- (KUSATU) (a.) 'contagiarse'. *cusaturic zaude luxuriaren cusu maradicatuarequi*, 3, 3.

KUSU (i.) 'contagio, contaminacion'. *Ik.* (KUSATU) eta (KUSUTU).

(KUSUTU) (a.) 'contagiarse, contaminarse'. *Gendeac Adanan becatuarequi guciac cusuturic eldugara, 2, 3at.*

KUTXA (i.) 'arca'. *Ik.* (HIRIKI).

L

(LABORE) (i.) 'grano (?), cereal (?)'. *ihoaracicioeten (Sansoni) jateco laborea, 3, 2at.*

LAGUN (i.) 'compañero; prójimo'. *vere lagun Apezac, 1, 4at.; lagun proximoari, 3, 4; lagun eguitendiotte, 4, 4at.*

LAGUNDU (a.) 'ayudar'. *laguncendio, 3, 2; lagundu, eta indar emancion, 1, 7at.*

LAN (i.) 'trabajo'. *cerbait lan eguiten duzularic, 4, 2at.*

LANDARA (p.) 'además de'. *onetas landara, 1, 2; barcatuas landara, 4, 2at.*

LARGATU (a.) 'dejar, abandonar'. *consolu guezurtiac largatu, eta menosprecioaceco, 4, 2; largacea, 1, 1at.; largacen, 4, 4.*

LARRE (i.) 'terreno no cultivado'. *Artuzuen Christo gure Jaunac errietatic atracen bezala larre bazuetara, 1, 2.*

LASTER (ad.) 'pronto'. *laster gainduco zaizula, 4, 4at.*

LAU (adj.) 'cuatro'. *lau abre auetan, 1, 3at.*

(LAUDATU) (a.) 'alabar'. *laudacendugularic eternidade gucian, 2, 4at.*

(LAUGARREN) (adj.) 'cuarto'. *Laugarrena, 2, 1at.*

(LEALTASUN) (i.) 'lealtad'. *lealtasunari, 3, 1at.*

LEGE (i.) 'ley'. *vere legue sandua eracustera, 1, 2at.; legue modua, 2, 4at.*

(LEITU) (a.) 'leer'. *leicen daquienac, 4, 2.*

LEKU (i.) 'lugar, sitio'. *lecu bazuetatic bercetara, 1, 1.*

LEN (ad.) 'antes'. *lenvaño gaizquiago, 2, 1; lenago zuen (fama) artan, 3, 4at.*

(LENDABIZI) (ad.) 'antes, primero'. *lendabician..., eta ondorean, 4, 4at.; lendabicoa, videa dela dio, 1, 3; lendabico (sic -bico), 4, 1. Ik. (LINBIZIKO).*

LIBRU (i.) 'libro'. *libru deuoturenbazuec leicea, 4, 2.*

(LINBIZIKO) (adj.) 'primero'. *linbicoric galcenda, 3, 1at.*

(LO) (i.) 'sueño, dormición'. *hizcin, eta loten sartu, 4, 1at.; loo (sic bi oo) zaudelaric, 4, 1at. Ik. JAN.*

(LOI) (i.) 'barro, lodo'. *azpico loia, 1, 1at.*

- LOSAGARRI (adj.) 'terrible (?), temible (?)'. *juicioco egun losagariartan?*, 2, 3.
- LOSAIZUN (i.) 'vergüenza, rubor'. *losaizun gucittic (sic -tt-) libre*, 2, 4at.; *zure gorpuzaren lecu losaizunean*, 2, 4; *losaizun edoçeñetara*, 2, 4.
- LOTSA (i.) 'vergüenza'. *zure lotsa orrec*, 2, 4at.; *verguenza, edo losagatic*, 2, 4; *losas, eta alques vzcicea*, 2, 2.
- (LOTU) (a.) 'atar, sujetar'. *errotarribati loturic*, 3, 2at.; *locendiolaric mingaña Diabru mutuac*, 2, 2.
- LUR (i.) 'tierra'. *zure gorpuz lur orren osasunac*, 2, 4; *etorri naiz bada cerutic, lurrera*, 1, 4.
- (LUZE) (adj.) 'largo, prolongado'. *conuersacio lucean vecaturic ezta falta*, 4, 2at.

M

- MAISTRU (i.) 'maestro'. *Maistru Jesus*, 1, 4; *Maistru cerucoac*, 1, 2at.
- MAITE (adj.) 'amado, querido'. *huztea maite dituten mundu onetaco ondasunac*, 1, 1at.; *seme adoptivo maiteac*, 2, 4at.
- MAIZ (ad.) 'con frecuencia'. *maiz confesacea*, 4, 1at.
- MAKUR (adj.) 'torcido'. *beti macur debilza*, 1, 3; *guiciac escusa macurra dira*, 3, 3at.
- (MAKURGABE) (adj.) 'recto, derecho'. *Guiari chusena, vide macurgabea, da Christo*, 1, 6.
- MAKURTASUN (i.) 'torcedura'. *ni eguia naiz, macurtasun, eta malicia gabea*, 1, 5.
- (MALKORTU) (a.) 'precipitarse, despeñarse'. *eramatendute nora naiduten malcorceco*, 3, 2at.
- MANATU (a.) 'mandar, ordenar'. *Manatucioten... gendeac ordenean paracehetela*, 1, 2at.
- (MANDAMENTU) (i.) 'mandamiento'. *Jaungoicoaren mandamentuen contra*, 1, 4at.
- (MANDO) (i.) 'mulo'. *Zaldia, Mandoa*, 1, 3at.
- (MARADIKATU) (adj.) 'maldito'. *Ik. (KUSATU)*.
- (MEDIKU) (i.) 'médico'. *Barber, edo Medicua*, 2, 4.
- (MEN) (i.) 'poder, sujeción'. *Diabruen sujecio, eta menean*, 3, 2at.
- MENDI (i.) 'monte'. *hurbildu cen mendi saies batera*, 1, 2.
- MEREJI (a.) 'merecer'. *vecatuac merejiduten castigua*, 4, 2at.

- (MEREJIMENTSU) (i.) 'mérito'. *obra onen merejimentua*, 3, 1at.
- MILLA (adj.) 'mil'. *milla arrazues*, 1, 5.
- MINGAIN (i.) 'lengua'. *illic huzten du mingain sueltoa hisillac*, 4, 2at.; *mingaña*, 2, 2.
- MODU (i.) 'modo, forma'. *modu onetan*, 1, 8; *errezu moduac*, 1, 1; *cer legue modua den graciascoa*, 2, 4at.
- MOTA (i.) 'clase, género, tipo'. *vecatu mota guciac*, 3, 4at.
- MUNDU (i.) 'mundo'. *onetaco ondasunac*, 1, 1at.
- MUTIL (i.) 'joven'. *mutil gaztebatec*, 1, 2.
- (MUTU) (adj.) 'mudo'. *Diabru mutuac*, 2, 2.

N

- NAI (a.) 'querer, desear'. *eta vepedrac naizuen gucia janic*, 1, 2at.
- NAIERA (i.) 'gusto, placer; voluntad, deseo'. *veren naiera, eta gustoa cumpliceagatic*, 3, 1at.; *pasione, eta naiera*, 4, 2at.; *munduco gauzai naiera, edo deseoa*, 3, 4at.
- NAIZ (j.) 'aunque'. *naiz dela vicia*, 3, 1at.; *naiz... izanagatic*, 2, 4; *naiz sendatu, edo naiz ez*, 2, 4.
- NAPUR (i.) 'ladrón'. *napur, suguen, eta serpienteen lecuca*, 3, 2at.
- NAPURRERIA (i.) 'latrocinio, robo'. *napurreria, luxuria, ordiqueria*, 3, 2at.
- (NASI) (adj.) 'turbio (?)'. *aren vecatu nasiac*, 2, 1at.
- NAUSI (i.) 'amo, dueño'. *Por cierto ezara Nausi gaistoas quadracen!*, 2, 3; *bi nausi difrentatuac*, 4, 4at.
- NEGAR (i.) 'lloro'. *negar eguitecoa da!*, 1, 3.
- (NEKATU) (a.) 'cansarse, fatigarse'. *necaturic, eta gogaituric*, 2, 4at.; *alferric necacenda Christo*, 1, 4at.
- (NEKAZARI) (i.) 'labrador'. *orlaco gauzac eztira necazariari emanac*, 4, 3at.
- NEKE (adj.) 'difícil, arduo'. *abrasa neque dela salvacea*, 1, 5at.; *neque, eta gaiz iduri bazairu*, 2, 3at.
- NERE (adj.) 'mi, de mí'. *beti macur dabilza, nere leguea artu nai gabes*, 1, 3; *atozte nere arrastotic*, 1, 4; *bialdu ninduen nere Aita Eternoac zuengana*, 1, 5.
- NI (io.) 'yo'. *ni guciengatic etorri naiz*, 1, 1at.; *nic*, 1, 4; *aientzat bezala nerezat ere cerua da*, 1, 8at.

- NIOR (io.) 'alguien; persona alguna, nadie'. *Eta nior erorcenbada vecatuan*, 4, 1at.; *beldurric niorc izan eztezan*, 2, 2at.; *niori*, 2, 2at.; *ñiori* (sic ñ-), 3, 4.
- NOIZ (ad.) 'cuándo'. *Adizazu... noiz den obligacio*, 2, 1.
- 1 NOLA (j.) 'como'. *ain gauza maiteac, nola diran emengo... ondasunac*, 1, 1at.
- 2 NOLA (ad.) 'cómo'. *galdetucion, nola emanencezaion alimentu pisca bat gendeai*, 1, 2; *Hicusteco nolaco siñestamentua zuten*, 1, 2.
- 1 NON (ad.) 'donde'. *Plaza andi artan, non icusico baita*, 2, 3.
- 2 NON (ad.) 'dónde'. *ona non dugun*, 1, 2at.; *burua arturic nondic aiec obratuco dituen*, 4, 2at.
- 1 (NOR) (io.) 'quien'. *emen bada norc dituen borz ogui*, 1, 2.
- 2 NOR (io.) 'quién'. *jaquin cezaten orrequi nor cen*, 1, 3; *eta norc escua emanendizu?*, 4, 1at.
- NORA (ad.) 'a donde'. *eramatendute nora naiduten*, 3, 2at.
- (NORBAIT) (io.) 'alguien'. *norbaiten contra*, 3, 3.
- NOSKI (ad.) 'acaso, tal vez'. *berce leguerembat nosqui bada orlacoenzat?*, 4, 3at.

O

- (OBE) (adj.) 'mejor'. *eguiñendut errepartimentu obeagoa*, 1, 8; *obraric obrenac*, 1, 6.
- OBEKI (ad.) 'mejor'. *obequi eguiñen luque*, 1, 1; *obequiego (contu) artuco du mortales*, 4, 4.
- HOGI (i.) 'pan'. *hogui zerrabat*, 1, 2; *borz oguiaz*, 1, 2at.
- OI (ad.) '(hábito, costumbre)'. *Gendeac hiciicen oi dira*, 1, 1; *billacen oiduzu Barber, edo Medicua*, 2, 4. Ik. HISILLDU.
- OIEK (io.) 'esos'. *oiec verequi huduquibeche*, 1, 4at.
- (OIN) (i.) 'pie'. *oñen azpico loia*, 1, 1at.; *oñen gañean*, 4, 1at.
- OITURA (i.) 'costumbre'. *Vecaturaco oitura hura*, 4, 4.
- (OIU) (i.) 'grito'. *egun gucian oiuz egonagatic*, 2, 2.
- (OLAKO) (adj.) 'tal, de esa clase'. *eza erraz verce olacoac hizatea*, 1, 2at.; *guc eztugu esaten olacoric*, 1, 4at. Ik. ORLA.
- ON (ad.) 'bueno'. *zure seme on au*, 1, 3at.; *onetaco onda... ematea*, 4, 2at.; *emanendizula oneraco videa*, 4, 2.
- ONA (ad.) 'he aquí'. *ona non dugun*, 1, 2at.

- (HONDASUN) (i.) 'bien, bienes'. *consideratugabe... cer ondasun galcenden*, 3, 1at.; *naiz dela vicia, hondasuna, eta honra*, 3, 1at.; *mundu onetaco ondasunac*, 1, 1at.
- (ONDORE) (i.) 'consecuencia, resultado'. *esperenciac eracusten oi du, cer ondore hizaten duten joate aiec*, 1, 1; *orducoai, eta ondoreco guciei*, 1, 5; *ondoretic seguitu cioten*, 1, 1at.; *onen (Adanen) vecatuaren ondorean*, 1, 7; *lendabician... eta ondorean*, 4, 4at.
- (ONEK) (io.) 'este'. *Ik. AU.*
- (ONGI) (ad.) 'bien'. *au gucia ongui da*, 1, 1; *ongui ongui goza zite*, 1, 8.
- (ONTASUN) (i.) 'bondad'. *vere ontasun infinituagatic*, 1, 7.
- (OÑAZE) (i.) 'dolor'. *oñace, eta dolore zorroza*, 1, 5at.
- (ORAI) (ad.) 'ahora'. *orai nabilla veldur, eta losa izzulcen*, 2, 2; *oraño ala dago*, 4, 2; *oranic (sic -n-)*, 1, 8; *orai atraño (sic -at-)*, 3, 4; *oraindraño*, 4, 3at.
- (ORDE) (i.) 'vez, parte, nombre'. *uzci zuen Jesus diuinoac vere ordean*, 2, 3at.
- (ORDEA) (j.) 'pero, mas'. *Beguir a ordea... eguitea*, 4, 4. *Ik. (JARDUKI).*
- (ORDIKERIA) (i.) 'embriaguez'. *ordiqueria, maldicioa*, 3, 2at.
- (HORDU) (i.) 'hora'. *nic botacen aut nereganic ordugaistoan*, 4, 3at.; *azqueneco horduan*, 3, 3at.
- (ORDUAN) (ad.) 'entonces'. *orduan orduan bezala*, 3, 2.
- (ORDUKO) (adj.) 'de entonces'. *orducoai, eta ondoreco guciei*, 1, 5.
- (ORI) (oi.) 'ese'. *eguia da ori gucia*, 1, 4at.; *zure lotsa orrec*, 2, 4at.; *orren osasunagatic*, 2, 4; *orregui gucierequi*, 1, 8; *orregatic dio Dauidec*, 1, 3at.; *zoco ortan*, 2,3; *ortaco etorri naiz*, 1, 4.
- (ORIN) (i.) 'ciervo'. *Naturalezaco Maistruec eracusten digute oriñac nola billacenduen... golpea sendaceco modua*, 2, 3at.
- (ORLA) (ad.) 'así'. *orla confesacendenac*, 2, 1at.
- (ORLAKO) (ad.) 'tal, de esa clase'. *orlacoac ez joatea obequi eguiñen luque*, 1, 1; *orlaco gaicic... eztiozula emanen*, 3, 3. *Ik. (OLAKO).*
- (HORO) (adj.) 'cada, todos los'. *gau horo*, 4, 3; *gauoro*, 4, 3; *egun oroco*, 4, 2at. *Ik. EGUNORO.*
- (OROAT) (ad.) 'igualmente, también'. *oroat murmuracea*, 3, 4.
- (OROITU) (a.) 'acordarse'. *oroituric nola*, 1, 8at.; *oroicea... penas*, 4, 2at.
- (ORRA) (ad.) 'he ahí, mira'. *orra... eredero eguin zaitugu*, 1, 8.
- (HORRAZ) (i.) 'aguja'. *horrazaren veguitic*, 1, 5at.
- (ORREK) (io.) 'ese'. *Ik. ORI.*

- (ORZILLARE) (i.) 'viernes'. *Orcillaretan*, 4, 2at.
- OSASUN (i.) 'salud'. *ceruco osasun peregabea*, 2, 3at.; *psasunaco iturrian*, 2, 1.
- (OSO) (adj.) 'pleno, entero'. *vorondate osoarequi*, 1, 7at.
- OSOKI (ad.) 'plenamente, totalmente'. *osoqui vecatuac confesaceco*, 2, 1at.
- OTOIZ (i.) 'oración, súplica'. *Aita Eternoari otoiz eguitea vercacezotela*, 1, 4at.
- (OZTASUN) (i.) 'frialdad, indiferencia'. *oztasuna ematendio*, 4, 4at.

P

- PAGU (i.) 'pago, satisfacción; paga, recompensa'. *pagu sobratua... gure vecatuen zorras*, 1, 7at.; *Jaungoicoaganic pagu ederra*, 4, 2at.
- PARATU (a.) 'poner, colocar'. *erremedioa paratuzuen*, 1, 7; *escusa paracen duela*, 1, 1.
- (PARAZALE) (i.) 'que pone, establece'. *berce legue berribaten parazalea*, 2, 4at.
- (PAREGABE)/(PARAGABEKO) (adj.) 'sin igual, incomparable'. *bai porcierto gauza paregabea*, 1, 1at.; *fiñeza paregabeco oni*, 1, 7at.; *losa paregabeco onetatic*, 2, 3.
- (PARTITU) (a.) 'repartir, distribuir'. *manatucioten Apostoloei... particechetela gende guciei*, 1, 2at.
- (PAUSU) (i.) 'paso'. *pausuric eman eztezan obra onac eguiteco*, 3, 2at.
- PELIGRU (i.) 'peligro'. *peligru andian dago*, 4, 1at.
- PENAGARRI (adj.) 'doloroso, atormentador'. *barreanean duen su penagarri ori*, 2, 3at.
- PENATU (a.) 'hacer sufrir'. *nola gure araguia penatu beardugun*, 4, 2at.
- PISKA (adj.) 'poco'. *alimentu pisca bat*, 1, 2; *lotsa piscabat*, 2, 4at.
- PREDIKU (i.) 'predicación, sermón'. *predicu, edo Leccioa*, 3, titulan.
- PREMI (i.) 'necesidad'. *premi hura erremediaceco*, 1, 2; *eztago premian*, 3, 3at. *Ik. PRIMIA*.
- PREST (adj.) 'dispuesto, preparado'. *edocein trabaju, eta penara prest daudenac*, 1, 6at.; *eta presta egonenda*, 4, 2.
- (PRESTATU) (a.) 'disponerse, prepararse'. *atoz ongui prestatuic*, 2, 1.
- PRESTU (adj.) 'noble, honrado, virtuoso'. *Andre noble, honratu, eta prestu bat*, 3, 1.
- PRIMIA (i.) 'necesidad'. *ezagumentu, eta primia duten arc billarazten diote... belarra*, 2, 3at.; *primieric gabe*, 4, 3. *Ik. PREMI*.

(PROBETXUGABE) (adj.) 'inútil'. *conuersacio prouechugabeac*, 4, 2at.

PUNTU (i.) 'punto, asunto, materia'. *puntu onen gañean dio...*, 2, 2.

S

SAIES (i.) 'flanco, ladera'. *hurbildu cen mendi saies batera*, 1, 2.

(SANDU) (adj.) 'santo'. *legue sandua*, 1, 2at.; *Espiritu Sanduaren gracia*, 3, 1at.

SARRI (ad.) 'pronto, en breve'. *sarri andietara jocatucoda*, 4, 4; *sarri sarri*, 2, 4.

(SARTU) (a.) 'entrar'. *eztirela sartuco nere echean*, 1, 3; *errazago da...*, *abrasa ceruan sarcea vaño*, 1, 5at.

(SASI) (i.) 'zarza, mata'. *aranza, sasia, eta maleza*, 4, 2.

(SEGURANZA) (i.) 'seguridad'. *Eztuzu seguranzaric*, 4, 1at.

SEI (adj.) 'seis'. (*anaia*) *guciec ciren sei*, 1, 8.

SEIGARREN (adj.) 'sexto'. *seigarren anaia*, 1, 8; *Seisgarrena* (sic *Seis-*), 2, 1at., okerra nonbait.

SEKULAKO (ad.; adj.) 'eternamente; eterno'. *seculaco condenatua hizanen baizara*, 1, 4; *gueldicea seculaco*, 3, 2; *ondasun seculacoac*, 1, 4at.

SEKULAN (ad.) 'nunca, jamás'. *seculan vecaturic eguin ezpalu vezala*, 2, 3.

SEME (i.) 'hijo'. *vere seme Jesus ona*, 1, 3.

(SENAR) (i.) 'esposo, marido'. *vere Senarrari lealtadea goardaceagatic*, 3, 1.

SENDATU (a.) 'sanar'. *vecatuco gaizatic sendatu gabe gueldi daitecen*, 2, 1; *eriac sendaceco paratuzuen*, 2, 1.

(SENDO) (adj.) 'fuerte'. *alimentu sendoac*, 4, 2at.

SEÑALE (i.) 'señal, signo'. *señale eman zuen pobrezarena* 'in signum paupertatis', 1, 4; *señalezat* 'in signum', 1, 4at.

(SERBIZU) (i.) 'servicio'. *Jaungoicoaren seruizuen*, 1, 8at.

(SIÑESKO) (adj.) 'sincero'. *Propositua, bada, siñescoa izanenda*, 3, 3; *propositu firme, eta siñescoarequi*, 3, 4at.

SIÑESKI (ad.) 'sinceramente, de veras'. *siñesqui izulibearduzu Jaungoicoarengana*, 3, 3.

(SIÑESTAMENTU) (i.) 'fe'. *hicusi cen... nolaco siñestamentua zuten*, 1, 2at.

SIÑESTATU (ad.) 'creer, tener fe'. *aiec ezuten siñestatu*, 1, 5; *ceren... siñestaturic gauden*, 1, 5.

(SOBRANIETU) (adj.) 'desordenado (?), excesivo (?)'. *munduco ondasunetara izanduden deseo sobranietues*, 4, 3.

SU (i.) 'fuego'. *su fiñic ez tuen vra hizalicoda*, 2, 3at.

(SUGE) (i.) 'culebra, serpiente'. *napur, suguen, eta serpienteñ lecuca*, 3, 2at.

T

TIRAKA (i.) 'tirón, estirón'. *tiraca guti bearluque lurrera erorceco*, 4, 1at.

(TOKI) (i.) 'sede, morada'. *celaric... Trinitadearren temploa, edo toquia*, 3, 2at.

TREBE (adj.) 'osado (?), atrevido (?)'. *Ik. (ATRIBU)*.

(TXAR) (adj.) 'malo'. *errepartmentu charra eguinduzue*, 1, 8; *iz charrac*, 3, 4.

TXARKERIA (i.) 'maldad, obra mala'. *charqueria gucias*, 4, 1at.

TXIKI (adj.) 'pequeño'. *vecatu chiqui, edo venialeac*, 4, 3at.

TXOILL (ad.) 'muy'. *icusizuen Diabrua choil diligenta cibillala*, 2, 2; *choill firmea*, 2, 4at.

(TXUSEN) (adj.) 'recto'. *Guiari chusena*, 1, 6; *vide chusenetic ibillico da*, 4, 2at.

U

HUDUKI (a.) 'tener'. *oiec verequi huduquibeche*, 1, 4at. *Ik. IDUKI*.

HUKATU (a.) 'negar'. *izcic ez essatea, edo hucacea*, 3, 2at.

HUME (i.) 'hijo'. *Adanen Hume guciac*, 1, 7; *nere humei emandioteden exemplo gaistoas*, 4, 3.

HURA (io.) 'aquel'. *necesidade hura erremediaceco*, 1, 2; *vra ez eguiteco*, 3, titulan; *arc hisill hisilla erranenditio*, 4, 2; *pena arturic aren joateas*, 1, 1at.; *ari cntra eguiteco*, 4, 2; *egun artan*, 2, 3; *despedice artas*, 1, 8; *dembora artacoari*, 1, 3; *arengatic esandituzun gauzas*, 3, 4.

(HURBILDU) (a.) 'acercarse'. *hurbilducen mendi saies batera*, 1, 2.

HURRE (i.) 'oro'. *mundu onetaco hurre, cillar, eta*, 1, 1at.

URRIKALDU (a.) 'compadecerse, apiadarse'. *Jaungoicoa vrricilducen*, 1, 7.

(URRIKIMENTU) (i.) 'arrepentimiento, pesar'. *vrriquimeturicgabe*, 2, 1at.

(HURTE) (i.) 'año'. *verrogei hurten aldean*, 1, 3.

USTE (i.) 'opinión, creencia'. *vste badu*, 2, 1at.

HUS (i.) 'fracaso'. *hus eguinic*, 1, 4.

HUTZI (a.) 'dejar, abandonar; dejar, permitir'. *naiera gaistoac huzci dechen*, 4, 2at.; *eztegozun huzci joatera*, 1, 2at.; *ocasio peligrosoa vzcigabe*, 2, 1at.; *huzciric ciudadea*, 1, 1at.; *huzten*, 2, 4; *vzten*, 3, 3.

Z

- (ZAIN) (i.) 'raíz'. *onen (arbolaren) zeñatatic*, 3, 2.
- (ZALDI) (i.) 'caballo'. *Zaldia, Mandoa*, 1, 3at.
- (ZAR) (adj.) 'viejo, anciano'. *ez gazteric, eta zarric vereisten dela*, 1, 5at.
- (ZARE) (i.) 'cesto, canasto'. *zarecho batean cituela borz hogui*, 1, 2.
- ZAURI (i.) 'herida, llaga'. *Zauri, edo llaga*, 2, 4.
- ZAZPIGARREN (adj.) 'séptimo'. *Zazpigarren erremedioa*, 4, 2at.
- (ZEAR) (i.) 'lado, costado'. *cearretic beguiracea*, 3, 2at.
- 1 (ZEIN) (io.) 'que, el cual'. *ceñec oranic ezagumentu osoric ezpaizuen*, 1, 8; *ceñi*, 1, 3at.; *ceñequi*, 2, 4at.; *ceñetan*, 1, 1at.
- 2 ZEIN (ad.; io.) 'qué, cuán; cuál; cuán mucho'. *cein ederqui*, 3, 3at.; *cein diran*, 2, 3at.; *cein beguitenarturic dauquen vecatua*, 3, 3.
- ZENBAT (adj.) 'cuánto'. *cembat placer arcenoida*, 3, 1at.; *eta cembat eguin zuen*, 3, 3.
- (ZENZATU) (a.) 'volverse cuerdo'. *essan oida eroa edequies cenzacen dela*, 3, 1at.
- (ZENZU) (i.) 'sentido, juicio'. *cenzuric baduzue*, 3, 1at.
- ZER (io.) 'qué'. *eracusten oi du, cer ondore hizaten duten joate aiec*, 1, 1; *Cer Jaungoicoaren legue edo, ez legue?*, 1, 4at.; *Cer ceru, eta ango... gozoac?*, 1, 4at.; *certaco bada galdecen diote?*, 1, 2.
- ZERBAIT (io.) 'algo, algún'. *cerbait gauza on*, 4, 2.
- (ZERBIZATU) (a.) 'servir'. *bi nausi difrentatuac... ceruizacea*, 4, 4at.
- ZEREN (j.) 'porque, debido a que; porque, pues'. *ceren joaten cen*, 1, 1; *ceren aniz conueniden*, 2, 2at.
- ZERENGATIK (j.) 'porque, debido a que; porque, pues'. *cerengatic... esperanza ematen duten*, 1, 6at.; *cerengatic... eztuen bearden bezala escacen*, 2, 2at.
- ZERU (i.) 'cielo'. *Cer ceru...?*, 1, 4at.; *Maistru cerucoac*, 1, 2at.
- ZERRA (i.) 'rebanada'. *ogui zerrabat*, 1, 2.
- ZEZTERA (i.) 'canasto'. *amabi ceztera oguis beteac*, 1, 2at.
- ZILLAR (i.) 'plata'. *hurre, cillar, eta*, 1, 1at.
- ZOKO (i.) 'rincón'. *guardachezu vioceco zoco ortan*, 2, 3.
- ZOR (i.) 'deuda'. *arcenzuelaric... vere gain gure zor gucie*, 1, 7at.
- ZORIONEAN (ad.) 'en buena hora'. *zorionean etorria dela zure seme on au*, 1, 3at.

ZORZI (adj.) 'ocho'. *Zorci Bienaventuranza auec*, 1, 6.

ZORZIGARREN (adj.) 'octavo'. *Zorcigarren erremedioa*, 4, 3.

ZORROZ (adj.) 'afilado; agudo'. *dardo zorroz ori*, 2, 4; *dolore zorroza ematendion bezala*, 1, 5at.

ZU (io.) 'tu, vos'. *zu eguiña... baizara*, 1, 3at.; *zuc essan gabe*, 2, 3; *vaña zuri bai guizona*, 1, 3at.; *gaizqui hizanen da zutas*, 1, 4.

ZURE (adj.) 'tú, de ti, de vos'. *zure concienciac barrenean duen su penagarri ori*, 2, 3at.; *zureac hizenenduten bezala*, 1, 8; *votazazu zureganic*, 2, 3.

ZUEN (adj.) 'vuestro, de vosotros'. *guizon eguin baininzan zuen ertean visibilea (sic -bi-) hizateagatic*, 1, 5; *eta zuenac erreprendicen ditut*, 1, 4.

ADIZKITEGIA

A-B

AUT 'haut'. nic botacen *aut* nereganic ordugaistoan enganazalea? nic (sic -e) ... vitoriarequi atraco nauc, alde batera huzten *haudelaric* costumbre gaisto, eta galgarria? 4, 3at., 1.

BALIRA 'balira'. *ezpalira*, 4, 4at., 2; *balire*, 1, 2.

BALITU 'balitu'. *valitu*, 3, 1, 2.

BALIZ 'balitz'. *ezpaliz*, 4, 4, 2.

BALU 'balu'. *ezpalu*, 2, 3, 2.

BALUTE 'balute'. eguiten *balute*, 4, 3, 2.

BEDI 'bedi'. *consideratubedi*, 1, 4at.

BETXE 'bitza'. *huduquibeche*, 1, 4at.

BEZA 'beza'. *guardabeza*, 1, 4at.

BEZATE 'bezate'. *esanbezate*, 1, 4at.

BEZO 'biezaio'. *beguirabezo*, 3, 3at., 1.

D

DA 'da'. *da*, 1, -1, 1; *den*, 1, 3, 2; *dela*, 2, 1, 2.

DADIN 'dadin'. *vicidadin*, 3, 2, 1; *escusadadillala* (sic -llala), 4, 1, 3; *eztadilla* hizcin, eta lotan sartu, 3, lat., 2.

DAITEKE 'daiteke'. *esandaiteque*, 1, 5, 1; *ezcin falta daitequena*, 3, 2at., 2.

DAITEKEZU 'dakizuke'. *guertadaitequezu*, 4, lat., 2.

DAITEZEN 'daitezen'. *provecha daitecen*, 1, lat., 1; *condenatudaitecen*, 2, 2; *allegatu eztaitecen*, 2, 1, 1.

DAITEZKE 'daitezke'. *ezcin bici daitezquela*, 4, 3at., 1. Ik. 4. testuko 22. oharra.

- DAKION 'dakion'. ongui eguin *daquiola*, 1, 5at.
- DETXEKE 'ditzake'. errandechequen, 2, 4at., 2.
- DETXEKETE 'ditzakete'. aldechequeten ... faltac, 3, 2at., 2.
- DETXEN 'ditzan'. huzci *dechen*, 4, 2at., 2; ezagutu *eztechen*, 2, lat.
- DETXETEN 'ditzaten'. jaquin *decheten*, 2, 3, 3; confesatu *eztecheten*, 2, 2.
- DEZAGUN 'dezagun'. ardezagun, 1, 2at., 3.
- DEZAKE 'dezake'. eman *dezaque*, 4, lat., 1.
- DEZAKEZU 'dezakezu'. iduqui *dezaquezu*, 4, 4at., 1.
- DEZAN 'dezan'. señaladezan, 1, 4at.; confesatu *eztezan*, 2, 2.
- DEZATEN 'ditzaten' (sic). hicusi *dezaten*, 1, 1, 1.
- 1 DEZAZUN 'dezazun'. ezagutu *dezazun*, 1, 3at.
- 2 DEZAZUN 'diezazun'. eguin *dezazun*, 3, 3, 2; eman *eztezazun*, 2, 4at., 2.
- DEZOGUN 'diezaigun'. eztezogun huzci, 1, 2at., 3.
- DEZOKE 'diezaioke'. *dezoque*, 3, 3at., 2.
- DEZOKETE 'diezaioke'. *dezoquetenac*, 4, 2at., 2.
- DEZON 'diezaion'. emandezola, 4, 2, 2.
- DEZOTEN 'diezaion'. varcadezotela, 1, 5at.
- DIDAZU 'didazu'. *didazula*, 3, 2, 1.
- DIGU 'digu'. emanendigu, 1, 8at.
- DIGUTE 'ditue'. *digute*, 2, 3at.
- DIO 'dio'. laguncendio, 3, 2, 1.
- DIOT 'diot'. emandioden, 4, 3, 2.
- 1 DIOTE 'diote'. eguinen *diote*, 1, 3at.
- 2 DIOTE 'die'. galdecen *diote*, 1, 2.
- DIOTET 'diet'. eguin *diotet*, 1, 4, 2; *dioteden*, 4, 3, 2.
- DIOZU 'diozu'. edequi *badiozu*, 3, 4, 2.
- DIOZUE 'diezu' (sic). cer edequi *diozue?*, 2, 2.
- DIRA 'dira'. *dira*, 1, 1, 1; *diran*, 1, lat., 2; *diren*, 3, 2, 1.
- DITIO 'dizkio'. erranenditio, 4, 2, 3.
- DITIOZU 'dizkiozu'. *ditiozun*, 3, 4at., 1.
- DITU 'ditu'. *ditu*, 2, 3, 2; *dituen*, 1, 2.

- DITUE 'dituzte'. *ditue*, 1, 8at.
- DITUGU 'ditugu'. *ditugu*, 3, 1, 1.
- DITUT 'ditut'. *ditut*, 1, 4, 2; *dituden*, 4, 3, 2; *dituten*, 2, 2at., 2.
- DITUTE 'dituzte'. *ditutenac*, 1, lat., 2.
- DITUZTE 'dituzte'. *dituztenac*, 1, 6at.
- DITUZU 'dituzu'. *dituzun*, 3, 4, 2.
- DITUZUE 'dituzue'. *dituzue*, 4, 1, 1.
- DIZU 'dizu'. *dizu*, 2, 3, 2.
- DIZUET 'dizuet'. *dizuet*, 1, 4, 2.
- DIZUTE 'dizute'. *dizuten*, 4, 4at., 2.
- DIZUTET 'dizuet'. *dizutet*, 1, 4, 2.
- DU 'du'. oi *du*, 1, 1, 1; *duela*, 1, 1, 1.
- DUE 'dute'. *due*, 3, 3at., 1.
- 1 DUGU 'dugu'. *dugu*, 1, 4at.
- 2 DUGU 'ditugu'. *esandugun gaucengatic*, 1, 1, 2.
- 3 DUGU 'digu'. *gogoac ematenduguna*, 1, 4at, Ik. 1. testuko 33. oharra.
- DUT 'dut'. *dut*, 1, 8; *duden*, 4, 3, 2.
- 1 DUTE 'dute'. *dute*, 2, 1, 1.
- 2 DUTE 'dituzte'. *padecicendutenac*, 1, 6, 2; *cumplicendutenac*, 1, 6at.
- DUZU 'duzu'. *duzu*, 2, 1, 2.
- DUZUE 'duzue'. *duzue*, 1, 7.

G-L-N-T

- GAITEZEN 'gaitezen'. *gaitecela*, 1, 5at.
- GARA 'gara'. *gara*, 1, 4at.; *garan*, 1, 5, 1; *garala*, 1, 5, 1.
- GIÑUZEN 'gintuen'. *libracenguiñucelatic*, 1, 7at.
- LEITEKE 'liteke'. *leitequen*, 4, lat., 1.
- LIRAKE 'lirateke'. ez *liraque*, 4, 3, 2.
- LUKE 'luke'. *luque*, 1, 1, 1.
- LUKETE 'lukete'. ez *luquete*, 4, 3, 2.

NAIZ 'naiz'. *naiz*, 1, lat., 1.

NAUK 'nauk'. enganatunauc oraindraño? bada ni izanen *nauc* hire esaia?, 4, 3at., 1; vitoriarequi atraco *nauc*, 4, 3at., 1.

NAZAZUE 'nazazue'. *siguinazazue* (sic *si-*), 1, 4, 2.

NINDUEN 'ninduen'. bialdu *ninduen*, 1, 5, 2.

NINDUTEN 'ninduten'. huzten *nindutela*, 1, 8at.

NINZAN 'nintzen'. *ninzan*, 2, 2; *ninzala*, 1, 4, 2.

NIOTEN 'nien'. *edequinioten*, 2, 2.

TIO 'dizkio'. *eguition* (sic, *-n-* gabe) charqueria gucias, 4, lat., 2.

TIOT 'dizkiot'. *eguin tioden*, 4, 3, 2.

TUGU 'ditugu'. *naitugu*, 1, 4at.; *baitugo* (sic *-o*), 2, 4at., 2.

TUT 'ditut'. *isillcentutela*, 2, 2at., 2.

TUZTE 'dituzte'. *tuzte*, 2, 3, 3.

TXEZU 'itzazu'. *guardachezu*, 2, 3, 3; Escusa *chezu*, 4, 4at., 2.

Z

ZAGUN 'dezagun'. *vitoriazagun*, 1, 2at., 3; *hicusizagun*, 1, 3, 2; *arzagun*, 1, 8at.

ZAIGU 'zaigu'. *zaigula*, 4, 2at., 3.

ZAIO 'zaio'. *ezaio*, 2, 1, 1.

ZAIOTE 'zaie'. orlacoiei ... *guertacenzaiote*, 2, 2.

ZAITE 'zaitez'. *izanzaitte*, 2, 4at., 2; *gozazite* (sic *zi-*), 1, 8.

ZAITEN 'zaitezen'. *izanzaitenarentzat*, 2, 3, 2. Ik. 2. testuko 17. oharra.

ZAITU 'zaitu'. *zaitu*, 4, 4at., 1.

ZAITUGU 'zaitugu'. *eguin zaitugo* (sic *-o*), 1, 8. Ik. TUGU.

ZAIZKIO 'zaizkio'. *ematenzaizquio*, 4, 1, 1.

ZAIZU 'zaizu'. *eguiñenzaizu*, 1, 3at.

ZARA 'zara'. *zara*, 2, 3, 2; *zaran*, 4, lat., 2.

ZARATE 'zarate'. *hizanenzarate*, 1, 4, 2.

ZAZU 'ezazu'. *Adizazu*, 2, 1, 2; *Esperazazu*, 4, 2, 1.

ZAZUE 'ezazue'. *adizazue*, 1, 7; *Hicusazue*, 2, 4at., 2.

ZEDIN 'zedin'. *jaquin cedin*, 1, 2at., 1.

ZEIZKIDAN 'zitzaizkidan'. *secatuzeizquidan*, 2, 2. Gero "zezaizquidan" bihurtua. Ik. 2. testuko 11. oharra.

ZEN 'zen'. joaten *cen*, 1, 1, 2; *cela*, 1, 2at., 3.

ZETXETEN 'zitzaten'. *pa[ra]cechetela*, 1, 2at., 2; *eccarcechetela*, 1, 2at., 2; *particechetela*, 1, 2at., 2.

1 ZEZAION 'zitzaion'. *berritucezaion*, 1, 8at.

2 ZEZAION 'zitzaien'. *emanencezaion*, 1, 2.

ZEZAIZKIDAN 'zitzaizkidan'. *secatuzezaizquidan*, 2, 2. Ik. ZEIZKIDAN.

ZEZAIZKITIOTEN 'zitzaizkieten'. *tocacencezaizquitioten*, 1, 8. Ik. 1. testuko 54. oharra "tocacen cezaizquitioten"i buruz.

ZEZAN 'zezan'. *padecicezan*, 1, 7at.

ZEZATEN 'zezaten'. esan *cezaten*, 1, 2.

1 ZEZOTEN 'ziezaioten'. *emancezotela*, 4, 2, 1.

2 ZEZOTEN 'ziezaien'. *varcacezotela*, 1, 4at.

ZIGUN 'zigun'. *emanciguna*, 2, 4at., 2.

ZIÑIOTEN 'zenien'. *esanciñioten*, 3, 4at., 1.

ZIÑUEN 'zenuen'. *ciñuen*, 3, 3, 2.

ZIÑUZEN 'zenituen'. *ciñucenean*, 3, 4at., 1.

ZIOETEN 'zioten'. *ihoaracicioeten*, 3, 2at., 1.

1 ZION 'zion'. *galdetucion*, 1, 2.

2 ZION 'zioten'. *esancion*, 1, 8. Ik. 1. testuko 56. oharra.

1 ZIOTEN 'zioten'. *seguitucioten*, 1, lat., 2. Ik. ZIOETEN.

2 ZIOTEN 'zien'. *esatencioten*, 1, lat., 1.

ZIRAN/ZIREN 'ziren'. *ciran*, 3, 2at., 1; *cirala*, 1, 5, 1; *ciren*, 2, 4at., 2; *cirelaric*, 3, 4at., 1.

ZITE 'zaitez'. *gozazite*, 1, 8. Ik. ZAITE.

ZITION 'zizkion'. *ofrendatucition*, 1, 2at., 2.

ZITUEN 'zituen'. *cituen*, 1, 8.

ZITUTEN 'zituzten'. *cituten*, 1, lat., 2; *citutenean*, 2, 4at., 2.

ZITUZTEN 'zituzten'. *cituzten*, 1, 4at. eta 8at.

ZUE/ZUEN 'zuen'. *zuen*, 1, lat., 2; erran *zue* bezala, 1, 3at. Behin bakerrik aurkitu dugu iraganaldia *-n* gabe eta *zue* da.

ZUTEN 'zuten'. *zuten*, 1, 1, 2.

ADIZKI TRINKOAK

A-B

ATOZ 'zatoz'. *atoz*, 2, 1, 2.

ATOZTE 'zatozte'. *atozte*, 1, 4, 2.

BALEGO 'balego'. *balego*, 4, lat., 1.

BALEUDE 'baleude'. *baleude*, 1, 7.

D

DABIL 'dabil'. *dabillan*, 1, 6, 1; *dabillanac*, 1, 7.

DABILZA 'dabiltza'. *baitabilza*, 3, lat., 3; *dabilzan*, 1, 6, 1.

DAGIOTEN 'degien'. on *daguiotela*, 1, 8. Ik. goiko zerrendan DAKION.

DAGO 'dago'. *eztago*, 3, 3at., 1; *dagon*, 4, 3, 2; *dagoan*, 3, 4, 1.

DAKARGU 'dakargu'. *dacargun*, 1, 7.

DAKI 'daki'. *eztaqui*, 4, 2at., 1; *daquienac*, 4, 2, 3.

DAKIE 'dakite'. Verac *daquie*, 3, lat., 3.

DAKIGU 'dakigu'. *badaquigu*, 1, 5, 1.

DAKIZU 'dakizu'. Cer *daquizu* ...?, 4, lat., 2.

DAKIZUE 'dakizue'. *Aldaquizue*, 3, 4, 1.

DARIZO 'deritzo'. Dictamo *darizon* belarra, 2, 4, 1; gaiz bezala *darizo* gauza onei, 4, 4at., 1.

DARRAIO 'darraio'. *darraiona*, 2, 4, 2.

DAUDE 'daude'. *ezpadaude*, 4, 3at., 1.

DAUKA 'dauka'. *daucan*, 3, lat., 1; *daucanac*, 3, 3, 2; *dauquena*, 2, lat. eta 3at.; 3, 3, 1.

- DAUKETE 'daukate'. *eztauq[uj]etenac*, 4, 4at., 1.
 DAUZKI 'dauzka'. *dauzquien*, 2, 4, 1.
 DIO 'dio'. *dio*, 1, lat., 2. S. Augustinec *diona*, 2, 3, 2.
 DOAZ 'doaz'. *doacencac*, 1, 1, 1.
 DOIE 'doa'. *doienac*, 4, 3at., 1.

G-N

- GAUDE 'gaude'. *ceren ... gauden*, 1, 5, 1.
 GEUNDEN 'geunden'. *guenden* (sic), 1, 7. N.B. Egia esan, *gueden* dago, eta lehenbiziko *-e-* gainean marratxo bat, adierazteko *n* bat ipini behar dela.
 GOAZ 'goaz'. *bagoaz*, 1, 8.
 GOAZEN 'goazen, eamus'. *goacenc*, 3, 3at., 1.
 NABILLA 'nabil'. *nabilla*, 2, 2; *nabillala*, 1, 3, 1.
 NAGO 'nago'. *nagola*, 3, 2, 1.
 NOAIEN 'noan, eam'. *noaien*, 1, lat., 2.

Z

- ZABILZATE 'zabiltzate'. *zabiltzate*, 1, 4, 2.
 ZAUDE 'zaude'. *zaude*, 3, 3, 2.
 ZAUDEKE 'zaudeke'. Jaquiñic *zaudeque*, 2, 2at., 3.
 ZEBILLAN 'zebilen'. *cebillala*, 2, 2; *cibillala* (sic *ci-*), 2, 2.
 ZEGON 'zegoen'. *cegon*, 1, 3, 1; *cegola*, 1, 2.
 ZEKIEN 'zekien'. *Bacequien*, 1, 2.
 ZEKITEN 'zekiten'. ez *cequiten*, 1, 4at.
 ZERABILTEN 'zerabilten'. *cerabilten*, 3, 2at., 1.
 ZEUKEN 'zeukan'. *ceuquelaric*, 1, 3, 2.
 ZIOAN 'zihoan'. *cioalaric*, 1, 2. Beste hau ere: hicusiric *baciola* (sic *-ola*), 1, lat., 2.
 ZOAZ 'zoaz'. *zoacenean*, 3, 3, 2.